

Finansal Gelişim, Demokrasi ve Beşeri Sermayenin Gelir Dağılımına Etkisi

Gamze Destek • Doç. Dr. Gökçen Sayar

Finansal Gelişim, Demokrasi ve Beşeri Sermayenin Gelir Dağılımına Etkisi

Gamze Destek

Doç. Dr. Gökçen Sayar

Published by
Özgür Yayın-Dağıtım Co. Ltd.
Certificate Number: 45503

📍 15 Temmuz Mah. 148136. Sk. No: 9 Şehitkamil/Gaziantep
☎ +90.850 260 09 97
📞 +90.532 289 82 15
🌐 www.ozgurayinlari.com
✉ info@ozgurayinlari.com

Finansal Gelişim, Demokrasi ve Beşeri Sermayenin Gelir Dağılımına Etkisi

Effects of Financial Development, Democracy and Human Capital on Income Distribution

Gamze Destek
Doç. Dr. Gökçen Sayar

Language: Turkish
Publication Date: 2023
Interior desing by Yeter Yeşilyurt
Cover design by Mehmet Çakır
Cover design and image licensed under CC BY-NC 4.0
Print and digital versions typeset by Çizgi Medya Co. Ltd.

ISBN (PDF): 978-975-447-619-4

DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub109>

 This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>
 This license allows for copying any part of the work for personal use, not commercial use, providing author attribution is clearly stated.

Suggested citation:
Destek, G. ve Sayar, G., (2023). *Finansal gelişim, demokrasi ve beşeri sermayenin gelir dağılımına etkisi*
Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub109>. License: CC-BY-NC 4.0

The full text of this book has been peer-reviewed to ensure high academic standards. For full review policies, see <https://www.ozgurayinlari.com/>

 ÖZGÜR
YAYINLARI

İçindekiler

Kısaltmalar Listesi	i
Giriş	1

1. BÖLÜM

Gelir Dağılımı Kavramı, Tarihsel Gelişimi, Teorileri ve Ölçütleri	5
1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ	5
1.2. İKTİSADİ EKOLLERİN GELİR DAĞILIMI YAKLAŞIMLARI VE TEORİLERİ	8
1.2.1. Merkantilizm ve Fizyokrazi Dönemlerinde Gelir Dağılımı	8
1.2.2. Klasik İktisatta Gelir Dağılımı	9
1.2.2.1. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi	10
1.2.3. Marx'ın Gelir Dağılımı Modeli	10
1.2.4. Neo-Klasik İktisatta Gelir Dağılımı	15
1.2.5. Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı	17
1.2.6. Neo-Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı	18
1.3. GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ	19
1.3.1. Pozitif Ölçütler	19
1.3.1.1. Değişim Aralığı	19
1.3.1.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma	20
1.3.1.3. Varyans ve Değişme Katsayısı	20
1.3.1.4. Logaritmik Standart Sapma	21
1.3.1.5. Gini Katsayısı	21
1.3.1.6. Kuznets Katsayısı	22
1.3.2. Normatif Ölçütler	24
1.3.2.1. Dalton Ölçütü	24
1.3.2.2. Atkinson Eşitsizlik Ölçütü	25

1.3.2.3. Lorenz Eğrisi	25
1.3.2.4. Yüzde Paylar Analizi	26
1.3.2.5. Pareto Katsayısı	27
1.4. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ	27
1.4.1. Kişisel Gelir Dağılımı	27
1.4.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	27
1.4.3. Bölgesel (Coğrafi) Gelir Dağılımı	28
1.4.4. Sektörel Gelir Dağılımı	28

2. BÖLÜM

Gelir Dağılımının Dinamikleri ve Finansal Gelişim	29
2.1. GELİR DAĞILIMININ KÖKENLERİ	29
2.1.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı	30
2.1.2. Beşeri Sermaye ve Gelir Dağılımı	34
2.1.3. Demokrasi Düzeyi ve Gelir Dağılımı	36
2.1.4. Finansal Gelişim ve Gelir Dağılımı	37
2.2. GELİR DAĞILIMININ DİNAMİKLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI	40

3. BÖLÜM

Model, Veri ve Yöntem	49
3.1. MODEL VE VERİ SETİ	49
3.2. YÖNTEM	50
3.2.1. Panel Birim Kök Testleri	51
3.2.2. Panel Eşbütünleşme Testleri	52
3.2.3. Panel Eşbütünleşme Katsayı Tahmincisi	55
3.2.4. Panel Nedensellik Testi	56

4. BÖLÜM

Ampirik Bulgular	57
4.1. PANEL BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI	57
4.2. PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ SONUÇLARI	59
4.3. PANEL FMOLS TAHMİNCİSİ SONUÇLARI	60
4.6. PANEL NEDENSELLİK TESTİ SONUÇLARI	63
Sonuç ve Değerlendirme	67
Kaynakça	71

Kısaltmalar Listesi

3SLS	: Three-Stage Least Squares
ADF	: Augmented Dickey Fuller
ARDL	: Autoregressive Distributed Lag
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FMOLS	: Fully Modified Ordinary Least Squares
GMM	: Generalized Method of Moments
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	: International Monetary Fund
LLC	: Levin-Lin-Chu
PWT	: Penn World Table
SUR	: Seemingly Unrelated Regression
SWIID	: The Standardized World Income Inequality Database
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
VECM	: Vector Error Correction Model

Giriş

Uluslararası entegrasyon sürecinin bir sonraki aşaması olarak küresel ekonomilerin finansallaşma süreci, ülke ekonomilerinin finansal sisteme bağlılığını önemli ölçüde arttırmış, finansal sistemdeki gelişmeler ülkelerin ekonomik büyüme performanslarına önemli katkılar sağlamıştır. Buna karşın, finansallaşma sürecinin denetimsiz bırakıldığı ve yanlış yönetildiği dönemlerde ülkelerin finans sistemindeki aksaklıklardan kaynaklanan krizler ile karşı karşıya kalmaları da ülke ekonomilerinin finansal sisteme ne kadar bağımlı olduklarının bir diğer göstergesidir. Bu durumların doğal bir sonucu olarak, temel görevi fiyat istikrarı olan merkez bankaları da ikinci temel görevi finansal istikrar olan modern merkez bankalarına evrilmiştir.

Sınırlı sermaye birikimine sahip olan gelişmekte olan ülkelerin, ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmak amacıyla gerekli olan yatırımların finansman olanaklarının büyük ölçüde doğrudan yabancı yatırımlara ve finansal sistemden elde edilen fonlara bağlı olduğu bilinmektedir. Bu doğrultuda, gelişmekte olan ülkeler, gelişmiş ve kırılğan olmayan bir finansal sisteme sahip olmak için çeşitli reformlar yapmışlardır. Finansal gelişimin, fiziki ve beşeri sermaye birikimini arttırarak ve teknolojik inovasyon faaliyetlerine fon sağlayarak ekonomik büyümeye katkı sağladığı görüşü sıklıkla incelenen bir konu olmasına rağmen, finansal gelişim sonucunda artan milli gelirin toplumun hangi kesimlerine, ne ölçüde fayda sağladığı; bir başka deyişle ekonomilerdeki gelir dağılımını nasıl etkilediği genellikle göz ardı edilmektedir. Nitekim ülkedeki düşük gelirli kesimlerin, iktisadi zenginleşmeden yüksek gelirli kesimlerle eşit ölçüde veya daha fazla fayda sağlaması durumu, iktisat literatüründe “kapsayıcı büyüme” olarak adlandırılmakta ve ekonomik büyümenin aynı zamanda kapsayıcı bir büyüme olması gerekliliği, politika yapımcıların temel hedefleri ve görevleri arasında yer almaktadır.

Finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik olarak farklı görüşlerin mevcut olduğu bilinmektedir. Finansal gelişimin piyasa kapitalizasyonunu uyararak milli geliri arttırdığı ve artan milli gelirin de düşük gelirli kesimlerin gelir düzeyini yükselterek gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği görüşü, finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki dolaylı etkisi olarak ön plana çıkmaktadır. Finansal gelişim sonucunda düşük gelirli kesimin kredi erişiminin kolaylaştırılması sonucunda düşük gelirli kesimin kendi iş olanaklarına sahip olma fırsatı elde etmeleri ve böylece gelir dağılımı adaletinin olumlu yönde etkilediği görüşleri de finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki doğrudan etkisi olarak kabul edilmektedir. Buna karşın, güçlü bir finansal sisteme sahip olsa da kurumsal bakımdan zayıf ve demokrasi düzeyi düşük olan ülke ekonomilerinde finansal gelişimin yalnızca yüksek gelirli kesimlerin gelir düzeyine katkı sağlayacağı bu nedenle gelir dağılımı adaletinin bozulacağı yönünde görüşlerin de mevcut olduğu görülmektedir. Ayrıca, finansal sistemden elde edilen fonların, ülkelerin beşeri sermaye birikimini artırıcı yatırımlara yönlendirilmemesi durumunda da finansal gelişimin gelir dağılımını olumsuz yönde etkileyebileceğini iddia eden görüşler mevcuttur. Söz konusu literatüre ilişkin son yıllarda sıklıkla incelenmeye başlayan “finansal Kuznets hipotezi” (Greenwood-Jovanovic hipotezi) ise finansal gelişimin başlangıç aşamalarında finansal sistemdeki bilgi asimetrisinin yüksek olması ve finansal kaynaklara erişimin yüksek maliyetler içermesi nedeniyle gelir dağılımı adaletinin bozulacağını, finansal sistemin olgunlaşması ile birlikte düşük gelirli kesimin de finansal kaynaklara erişiminin kolaylaşacağı dolayısıyla gelir dağılımı adaletinin olumlu yönde etkileneceğini iddia etmektedir. Kısacası, bu görüş, finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında ters U-şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğu görüşünün yansıtmaktadır.

Finansal gelişim ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik olarak geliştirilen hipotezler incelendiğinde, finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ülkelerin demokrasi düzeyinden ve beşeri sermaye birikiminden bağımsız olarak değerlendirilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Demokrasi düzeyinin, gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde uygulanacak politikaların başarıya ulaşabilmesi bakımından gelir dağılımı üzerindeki dolaylı etkilerinin yanısıra, milli gelirdeki artışın politik güce sahip belirli kesimlere daha fazla paylaştırılması ve rant arayışlarını azaltması gibi gelir dağılımı üzerinde doğrudan etkilere sahip olduğu yönünde görüşler de iddia edilmektedir. Benzer şekilde, beşeri sermaye birikimi de özellikle düşük gelirli kesimlerin yüksek ücretlerle istihdam edilmesini sağlayacak niteliğe erişmeleri için politika yapıcılar tarafından sıklıkla başvurulan bir politika aracı olarak göze çarpmaktadır.

Sözü edilen bilgilere dayalı olarak, bu çalışmada iktisat literatüründe güncel bir tartışma konusu haline gelmiş olan finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğinin 1990-2013 dönemi ve 23 gelişen ülke ekonomisi için incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, finansal gelişimin yanısıra milli gelirin, demokrasi düzeyinin ve beşeri sermaye birikiminin de gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla bu değişkenler de ampirik modele bağımsız değişken olarak dahil edilmiştir. Çalışmada öncelikle tüm değişkenler için serilerin durağanlığı panel birim kök testleri aracılığıyla sınanmış, daha sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliği panel eşbütünleşme testleri aracılığıyla incelenmiştir. Finansal gelişimin, milli gelirin, demokrasi düzeyinin ve beşeri sermaye birikiminin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini tespit etmek amacıyla ve bu etkileri hem tüm panel için hem de her ülke için ayrı ayrı belirlemek amacıyla panel eşbütünleşme tahmincisinden faydalanılmıştır. Son olarak değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi, panel nedensellik testi kullanılarak incelenmiştir.

Bu çalışma dört temel bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde gelir dağılımı kavramı, farklı iktisadi görüşlerin gelir dağılımına yönelik açıklamaları ve gelir dağılımı ölçüm yöntemleri hakkında bilgiler verilecektir. İkinci bölümde, gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin incelenmesi amaçlanan faktörlerin gelir dağılımını muhtemel etkileme kanalları aktarılacak, gelişen ekonomiler için söz konusu faktörlerin gelir dağılımı ile ilişkilerini yansıtan tanımlayıcı istatistikler sunulacak ve bu faktörleri gelir dağılımı ile ilişkilendiren ampirik çalışmalar incelenerek literatür taraması yapılacaktır. Üçüncü bölümde, çalışmada faydalanılacak veri setleri ve bu verilerin elde edilişi hakkında bilgiler verilecek ve ampirik analizlerde kullanılacak metodoloji tanıtılacaktır. Son olarak dördüncü bölümde, uygulanan ampirik analizlerden elde edilen bulgular aktarılacak ve bu bulgulara dayalı olarak gelişen ekonomiler için politika önerilerinde bulunulacaktır.

Gelir Dağılımı Kavramı, Tarihsel Gelişimi, Teorileri ve Ölçütleri

Bu bölümde, gelir eşitsizliğinin kökenlerinin inceleneceği daha sonraki bölümlere dayanak oluşturması ve açıklamaların daha iyi anlaşılması bakımından gelir dağılımı kavramı, adil gelir dağılımı hedefine verilen önemin tarihsel süreç içerisindeki evrimi ve iktisadi ekoller tarafından geliştirilen gelir dağılımı teorileri, gelir dağılımı ölçüm yöntemleri ve gelir dağılımı türleri hakkında bilgiler verilmektedir.

1.1. GELİR DAĞILIMI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülke ekonomisi açısından bakıldığında; ‘milli gelir’ veya diğer bir ifadeyle ‘toplam hasıla’ kavramları, bir ekonomide, genellikle bir yılı kapsamak suretiyle, belirli bir dönemde yeniden oluşturulan değerler toplamı anlamına gelmektedir. Hanhalkı ya da bireyler açısından bakıldığında ise üretime yapılmış olan katkı neticesinde kazanılan ücretler ve maaşlar, toprak kiralardan elde edilen rantlar, sermaye gelirleri ve karlar gelir kapsamında değerlendirilmektedir (Tüök, 2017). ‘Gelir dağılımı’ kavramı ise belirlenen dönemde elde edilen milli gelirin, bireyler, sosyal sınıflar, sektörler, bölgeler ve üretim faktörleri arasındaki dağılımını, bir başka deyişle milli gelirin alt gruplara gelir olarak dağılımını ifade etmektedir.

Gelirin ekonomideki kesimlere dağılımındaki adaletsizlik ise gelir eşitsizliğini yaratmaktadır. Kişiler, hanhalkları veya sosyal sınıflar arasındaki gelir farklılıkları gelir eşitsizliğini meydana getirmektedir. Gelir eşitsizliği, gelir dağılımındaki bozukluk durumu anlamına gelmektedir.

İlk çağlardan beri insan, doğası gereği sosyal bir varlık olduğundan, toplumlar halinde yaşamaya eğilimlidir. Oluşturulan bu toplumlar büyüdükçe, toplumdaki gelir eşitliğini sağlamak da giderek daha zor bir hal almıştır. Kimi toplumlar bu süreci kanunlarla ve inançlarla şekillendirirken, kimi de güçlülerin zayıfları ezme arzusuyla toplumda sınıfsal ayrımın doğmasına neden olmuştur. Gelişen bu süreçlerde 'eşitlik' kavramı, ki bu kavramın en belirgin taşıyıcısı gelirdir, bir çok düşünür, filozof ve bilim insanının dikkatini çekmiş ve onları bu konularda çalışmalar yapmaya itmiştir. Yine aynı sorun birçok toplumda sınıfsal olarak en alt tabakada bulunan kesimin isyanlarıyla sonuçlanmıştır. Dolayısıyla gelir eşitsizliğinin anlamsal olarak ortaya çıkış tarihini belirlemek mümkün değildir. Bu yüzden bilimsel anlamda ulaşılabilen en eski tarihten, iktisat öncesi iktisadi düşünce tarihinden başlamak doğru olacaktır.

Eski çağlarda (M.Ö 3000-400) Doğu ekonomilerinin dini inançlara göre şekillendiği görülmekte, özellikle İbranilerde servet eşitliğini sağlayıcı bazı dini yaptırımlar olsa da bu dönem, köleliğin ve Hint Uygarlığında olduğu gibi, kast sistemine dayalı sınıfsal ayrımın hakim olduğu dönemdir. Ancak bu dönemlerde Batı dünyasının ekonomik, siyasi, felsefi ve bilimsel görüşlerine kaynak niteliği taşıyan Eski Yunan tarihine bakıldığında, bu uygarlıkta, başlangıçta her ne kadar sınıfsal ayrım oldukça yoğun gözlemlense de ve faizle ödünç vermeden kaynaklı olarak gelir dağılımı oldukça bozulmuş olsa da insanlık tarihinin ilk halk ayaklanması M.Ö 640 yılında bu topraklarda gerçekleşmiş ve Atina'da yoksul köylüler iktidarı ele geçirerek zengin toprak sahiplerinin mallarına el koymuşlardır. Ayrıca M.Ö 5. yüzyılda günümüzdeki tiyatronun köklerini oluşturan tragedyalarda işlenen konular (Zeus'un zenginlik tanrısını kör etmesi ve bu sebeple zenginlik tanrısının, servetleri dürüst insanlardan çok kötülere dağıtmaya başlaması vb.), filozoflar ve dini düşünceler, Eski Yunan Devletlerinde demokrasi, adalet, eşitlik gibi kavramların öneminin artmasına ve bir çok reformun gerçekleştirilmesine katkı sağlamıştır. Yunan felsefesinin temellerini oluşturan Sokrat'a göre adaletin mutlak bir değeri vardır ve sosyal hayatın buna göre düzenlenip yürütülmesi gerekmektedir. Sokrat'ın öğrencisi olarak bilinen Platon (İslam dünyasındaki adı ile Eflatun) da (M.Ö. 427-347) adalet kavramına oldukça önem vermiş ve gelir dağılımına bugünkü anlamına çok yakın bir anlamda değinmiştir. Platon 'Cumhuriyet' adlı diyalog eserinde 'ideal devlet'i tanımlayarak, ekonomik eşitsizliği, bozuk bir yapı olarak görmüş ve bunun yerine yeni bir sistem kurulması gerektiği görüşünü savunmuştur. Ancak bu eşitsizliği yok etmeyi de olanaksız görmüştür. Çünkü, servetlerin siyasi otoriteye dayalı olarak paylaştırılmasının, toplumsal barışı olumsuz etkileyeceğini savunmuştur. Servet sahiplerinin vicdanına bırakılmasının da ekonomik eşitliği sağlaması

mümkün değildir. Bu yüzden ekonomik eşitsizliği gidermeye çalışmak yerine, site devlette artan nüfusu göçmen hale getirerek yeni siteler kurmak yoluyla eşitliği sağlamayı önermektedir. İdeal devletin insanların yardımlaşma ve mübadele ihtiyacından doğduğunu belirten Platon, devlette yönetenler ve yönetilenler ayrımı olduğuna ve adalet, ahlak, iş bölümü, zenginlik düzeyi gibi konulara da derin bir şekilde değinmiştir. Aristoteles'in ideal devleti de Platon'un tanımlarıyla benzerlik gösterir. Ancak Aristoteles Platon'un yöneticilerin kişisel mülkü olmaması gerektiği düşüncesini eleştirerek, özel mülkiyeti savunmuştur. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasını da eşitlenmesini de yararsız görmekle birlikte, insanlara servet isteklerini sınırlamayı öğrenecekleri bir eğitimin verilmesi gerektiğini ve bu eğitimden sonra başarısız olanların ikinci derecede mevkilere yerleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanısıra köleliği de ideal devlet için gerekli gören Aristoteles adaleti bölüştürücü adalet, değişim adaleti ve düzeltici adalet olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır. Bölüştürücü adalet paylar arasındaki varolan farklılığı öngörürken, düzeltici adalet bu farkın azaltılmasını amaçlamaktadır. Ancak bölüştürücü adalet, servet ve itibarın eşit olarak değil, bireylerin liyakatine ve değerine göre pay edilmesi şeklinde belirtilmiştir. Aynı dönemlerde güçlenmeye başlayan ve Yunanlılar karşısında üstünlük sağlayan Roma İmparatorluğu da topraklarının genişlemesinin ardından Yunan kültürünün etkisinde kalsa da başlangıçta gelir eşitliği kavramından oldukça uzak, adaletsiz bir toplumdur. Ancak daha sonra yine sınırlarının genişlemesinin etkisiyle Hıristiyanlık dini ni benimsemişlerdir. Hıristiyanlığın öğretilerinde, zenginlerin mal ve mülklerini fakirlere dağıtmaları öğütlenmiş ve bu durum gelir dağılımını, yeterli olmamakla birlikte bir nebze iyileştirmiştir (Savaş, 2007:27-86).

Ortaçağ döneminde Batı ekonomilerine bakıldığında adil bir gelir dağılımından bahsetmek oldukça güçtür. Bu dönemde Hıristiyanlık dini Batı toplumlarında oldukça yaygınlaşmışsa da ve dinin öğretileri gereği faiz ve fiyatlarda bir takım koruyucu önlemlere gidilse de toplumsal sınıf ayrımları (kölelik, işçilik vb.) oldukça yaygındı. Diğer yandan Ortaçağda Doğu'da İslam ekonomik düşüncesi hakim olmaya başlamış ve İslam dini öğretilerine bağlı olarak toplumsal adalet, ekonomik adalete bağlı görülmüştür. Ancak yine de dönemin düşünürleri genel itibarıyla emek, iş bölümü, ahlak, adil fiyat ve faiz gibi konular üzerinde durmuş, gelir dağılımını geri planda kalmıştır.

1.2. İKTİSADİ EKOLLERİN GELİR DAĞILIMI YAKLAŞIMLARI VE TEORİLERİ

1.2.1. Merkantilizm ve Fizyokrazi Dönemlerinde Gelir Dağılımı

16. yüzyılın hakim ideolojisi olan merkantilizmden 18.yüzyıldaki klasik düşünceye kadar geçen dönemde, klasik düşünceye geçiş aşamasına dahil edilebilecek pek çok iktisadi düşünür vardır. Bu düşünürlerden milli gelir kavramını iktisat bilimine kazandıran Sir William Petty (1623-1687) vergi konusunda gelir eşitsizliğinin giderilmesinin önlenmesi gerektiğini savunmuş, bu yüzden de sabit oranlı vergi yoluyla, zenginin zenginliğinin azaltılmaması gerektiğini söylemiştir. Dolayısıyla kişisel gelir eşitsizliğinin olması gerektiğini savunan Petty, fonksiyonel gelir dağılımı konusunda farklı düşünmektedir. Petty, faizin, paranın ödünç verilmesinden duyulan rahatsızlığın giderilmesi için ödendiğini ve buna bağlı olarak istenildiği zaman geri alınabilen vadesiz mevduata faiz ödenmemesi gerektiğini savunmuş, rantın ise toprak aracılığıyla elde edilen ürünlerin fiyatı olduğunu ve ürün fiyatlarındaki bir yükselişin rantı da yükselteceğini söylemiştir. Ayrıca bu ürünlerin talebinin artması; tarım alanları genişletilirse, iyi yerlerdeki toprak rantlarını artıracığı görüşünü ileri sürmüştür (Petty, 1662:14-28). Bu anlamda faiz-rant ilişkisi ve ücret hakkındaki görüşleri, bir gelir dağılımı teorisinin ilk ve basit hali sayılabilir. Nitekim Petty bu görüşleriyle, Ricardo'nun 'arazi farklılığından doğan rantlar' fikrinin temellerini atmıştır. Yine aynı dönemin kişisel özgürlüğü savunan filozoflarından John Locke (1632-1704), servet eşitsizliği ile çok ilgilenmese de, eşitsizliğin sınırlarını ortadan kaldıran etkenin, toplumsal sözleşme değil, paranın kullanımının kabul edilmesi olduğunu savunmaktadır. Çünkü paranın bozulmadan saklanabilmesi, israfi engelleyerek, birikimin sınırlarını, dolayısıyla da eşitsizliğin sınırlarını ortadan kaldırmıştır. Locke'a göre para kullanımı, doğası gereği özel mülkiyette eşitsizliği onaylamaktadır (Spiegel, 1971:165). Döneminin ekonomik olaylarına ve iktisadi düşüncelerine oldukça hakim olan Cantillon (1680-1734) ise mülkiyetin belirli kesimde toplanmasının kaçınılmaz olduğunu ifade etmiş ve her şey başlangıçta eşit olarak dağıtılsa da, çocuk sayısındaki ve çocukların yeteneklerindeki farklılıkların, çok geçmeden mülkiyet dağılımında yeniden eşitsizlik meydana getireceğini savunmuştur. İktisata bağımsız, sosyal bir bilim olma özelliğini kazandıran ve ekonominin fiziksel yasalarla değil, deney ve gözleme dayalı olarak incelenmesi gerektiğini savunan David Hume (1711-1776), mülkiyet eşitsizliğinin toplumun yararına olacağını ifade etmiştir. Çünkü Hume, eşitliğin, tasarruf ve çalışmanın azalması maliyetiyle sonuçlanacağını ve bunun da toplumu anarşi veya diktatörlüğe götüreceğini öne sürmüştür (Savaş, 2007:198-216).

Merkantilizmden sonraki sözü edilen geçiş döneminde Francois Quesnay liderliğinde kurulan ve ilk düşünce okulu olma özelliğini taşıyan fizyokrat felsefe, materyalist bir görüşe sahip olan John Locke'ın ve idealizme ağırlık veren Descartes'in görüşlerini temel alarak, rasyonalizm ve doğal düzen kavramlarıyla ilgilenmişlerdir. Fizyokratlar gelir dağılımı konusunda, öncelikle üretim ve malların değişmeyen doğal yasalara göre bölüşümünün gerçekleştiğini düşünmüşler, sonrasında ise gelirin bölüşümü sorununu fiziksel bir bakış açısıyla çözmeye çalışmışlardır. Ayrıca Locke'ın kişisel haklarla ilgili görüşlerini benimseyerek, kişisel haklara önem vermişler ve bir bireyin özgürlüğünün, diğer bireyin özgürlüğü ile sınırlı olduğu görüşünü savunmuşlardır. Bireylerin rasyonel olduklarını savunan fizyokratlar, zenginliğin kaynağını çiftçilik, balıkçılık, madencilik gibi doğa aracılığıyla üretilen mallarda görmüşlerdir. Dolayısıyla servetin kaynağını toprak olarak gördüklerinden çiftçi emeğine büyük önem vermişlerdir. Fizyokrasinin temsilcisi Francois Quesnay, köylünün yoksulluğunun, öncelikle ülkeyi sonra da kralı yoksullaştıracağı görüşünü savunmaktadır.

Quesnay, 1758'de yayınlanan, ulusal ekonomiyi orjinal bir yöntemle ortaya koymuş olduğu 'Ekonomik Tablo' isimli eseriyle, modern birçok iktisadi teoriye öncülük etmiştir. Quesnay bu tablo ile toplumu, çiftçiler, toprak sahipleri ve tüccarlar- zanaatkarlar olmak üzere üç sınıfa ayırmış ve yaratılan net gelirin bu sınıflara bölüşümünün nasıl gerçekleştiğini göstermiştir (Öztürk, 2010:60). Bu durum Fizyokrasinin, bilinen tarihte, gelirin bölüşümünden açık ve kuramsal bir şekilde ilk kez bahseden düşünce okulu olmasını sağlamıştır. Ancak Fizyokratlar her ne kadar gelirin bölüşümünden söz etseler de devlet müdahalesine karşı çıktıklarından gelir dağılımındaki bozukluklara karşı bu yönde bir çözüm sunmamışlardır.

1.2.2. Klasik İktisatta Gelir Dağılımı

Adam Smith'in "Ulusların Zenginliği" kitabını yayınlaması (1776) ile başlayan klasik teoriye bakıldığında, Adam Smith ile John Stuart Mill'in gelir dağılımı ile ilgili görüşleri olsa da, konuyu detayları ile inceleyen ilk kişi David Ricardo olmuştur. Toplumu toprak sahipleri, işçiler ve sermaye sahipleri olarak üç sınıfa ayıran klasikler, oluşturmuş oldukları sınıflar nedeniyle gelir dağılımı türlerinden fonksiyonel gelir dağılımını dikkate almışlardır (Tanrıverdi, 2007:7).

1.2.2.1. Ricardo'nun Gelir Dağılımı Teorisi

Ricardo, iktisatı, dağılımı düzenleyen yasaların belirlenmesi temeline dayandırmış, tarım ve sanayi olmak üzere iki sektörlü bir analiz ortaya koymuş ve gelir dağılımının belirleyicilerinin faktör sahipliği ile faktörlerin görelî kıtlığı olduğunu öne sürmüştür. Toplumu belirtilen şekilde üç sınıfa ayıran ve üç faktör bulunduğunu varsayan Ricardo, toprak sahiplerinin gelirinin kira, işçilerin gelirinin ücret, sermaye sahiplerinin gelirinin ise üretimden, diğer faktörlerin almış oldukları kira ve ücret çıkarıldığında geriye kalan kar olduğunu belirtmiştir. Ricardo'ya göre tarımsal alanlar sınırlıdır ve verimlilikleri aynı değildir. Tarım, öncelikle verimli alanlarda yapılmakta, sonrasında ise üretimin artmasıyla daha az verimli tarım alanlarında gerçekleştirilmektedir. Ayrıca üretimin artmasıyla birlikte işgücü talebi de artmaktadır. Buna bağlı olarak ücretler artmakta ve artan ücretler nüfusu artırmaktadır. Sonraki süreçte, nüfustaki bu artış hem tarım ürünlerine olan talebi hem de işgücü arzını artırmakta, bu da ücretlerin düşmesine neden olmaktadır. Bunun yanında verimliliği az olan tarımsal alanların kullanımı çoğaldıkça, bu alanlardaki üretimin maliyeti artacak, bu da en verimsiz alanın maliyetine bağlı olan piyasa fiyatını artıracaktır. Maliyeti daha düşük olan ve üretime daha önce başlayan verimli toprakların üretim payları ve dolayısıyla karları artacaktır. Yani Ricardo'ya göre tarım sektöründe çıktı miktarı arttıkça, kar düzeyleri de önemli ölçüde artacaktır bu etki de sermaye birikiminde artış meydana getirecektir. Çıktıdaki bu artış işgücü talebini artırarak piyasa ücreti düzeyini, doğal ücret düzeyinin üzerine çıkararak, nüfusun artmasına neden olur. Ancak tarımsal ürün artışını amaçlayan işgücü artışı, azalan verimler kanunu nedeniyle beklenen sonucu vermez ve tarımsal ürünlerin fiyatlarında, üretim maliyetinde ve kiralarda artış görülür. Ricardo'nun gelir dağılımı kuramında, sabit bir teknoloji ve sabit bir gerçek doğal ücret düzeyi olduğu varsayımıyla, çıktıdaki ve istihdam düzeyindeki artışla beraber, görelî ücretler payının artacağı, karın görelî payının giderek düşeceği ve sonunda sıfır düzeyine geleceği; sermaye birikiminin, teknik gelişmenin ve nüfus artışının duracağı öngörülür (Çolak, 2007:363-364).

1.2.3. Marx'ın Gelir Dağılımı Modeli

Marksist iktisadı anlamak için öncelikle marksizm felsefesinin incelenmesi gerekmektedir. Marksist görüş, diyalektik felsefe, tarihi maddecilik ve eylem felsefesi olmak üzere üç felsefi temele dayanır. Varlık felsefesi tutarlı biçimsel mantığa dayanırken, diyalektik yöntem, biçimsel mantığı problemleri çözmeye yetersiz görür ve tarihi yapan, evrilen, karşıt güçleri inceler. Örneğin, herhangi bir fikir, karşıt fikirlerle mücadele sonucunda, tarihsel süreçte gelişerek ve evrilerek daha üstün ve daha farklı bir fikri oluşturur. Bu yöntem

sadece ‘fikir’ kategorisinde değil, toplum, kurum vb. kategoriler için de geçerlidir. Marx diyalektik yöntemi Hegel’den almış fakat onun ‘idealist’ düşünce sistemine karşı çıkararak maddeci bir yaklaşımda bulunmuştur. Marx’ın maddecilik anlayışı Feuerbach’ın felsefesinden gelir. Feuerbach felsefesinde düşünce dünyası değil, insan hakimiyeti söz konusudur. Feuerbach ‘a göre tanrı insanı değil, kendindeki üstün vasıfları düşsel bir sonsuzluğa iterek, insan, tanrıyı yaratmıştır ve kendi yaratmış olduğuna taparak, ona yabancılaşmıştır. Marksist görüş ise Feuerbach’ın felsefesindeki bu yabancılaşmayı politik, toplumsal ve iktisadi alana taşımıştır. Feuerbach’ın felsefesinde insan nasıl dini inançla bir parçasını kaybediyorsa, Marx’a göre işçi de varlığının bir kısmını kapitalist sistemde çalışarak kaybetmektedir. Başkalarının karı için üreten işçinin emeğinin ürünü, işçiyi bağlayan bir ‘fetiş’ haline gelerek, onu hem kendine hem de diğer kişilere yabancılaştırır. Marksizmin tarihi maddecilik anlayışı ise diyalektik maddeciliğin insan ilişkilerine uygulanmasıdır. Marx toplumun iktisadi yapısını, toplumun maddi temeli olarak görür ve bunu ‘altyapı’ şeklinde nitelendirir. Din, hukuk, adalet, ahlak gibi konular ‘üstyapı’yı oluşturur ve bünyesinde üst sınıfların çıkarlarını barındırır. Toplumsal ilişkilerin ve değişimlerin esas belirleyicisi olan altyapı, toplumun üretim ve mübadele biçimine dayanır. Doğal kaynakların dışında, üretime dahil olan, emek ve üretim araçları olmak üzere iki üretim girdisi vardır. Toplumdaki sosyal ilişkileri, insanın üretim araçları ile olan ilişkisi belirler. Ancak tarihsel süreçte üretimde meydana gelen artışın ve üretim araçlarındaki mülkiyetin bazı kişilerin eline geçmesi kapitalizmi doğurmuştur. Marx’ın eylem felsefesi yaklaşımı ise tarihsel evrim ve insan eylemlerinin sadece aynı doğrultuda gerçekleştirildiğinde etkin olacağı görüşüne dayanmaktadır (Kazgan, 1993:293-300). Marksizmin iktisat sisteminin kaynağı önemli ölçüde Ricardo’dur. Ancak Marx, Ricardo’nun görüşlerinden farklı olarak; azalan verimler kanununu kabul etmez. Bu yüzden rant-kar ayrımı yapmamıştır. Marx, emeğin arz fiyatını bütün mallar için sabit kabul eder ve emek arzının talebi aşan kısmı (yedek işçiler), Marx için ücreti geçim düzeyinde tutan güçtür. Bunun yanında Ricardo’nun aksine Marx, sermaye birikiminin nedenini, yüksek kar hadlerinin çekiciliğine değil, kapitalistlerin rekabetine bağlamıştır (Aktan, 2002:4-5).

Marx, her ne kadar Ricardo’nun görüşlerinden faydalansa da onun değer ve gelir dağılımı teorisine eleştirilerde bulunmuştur. Sözü edilen tarihsel ve diyalektik düşünce sistemini Ricardo’nun teorilerine uygulayarak iktisadi çözümler sunmuştur. Bunun yanında hem Ricardo’nun teorisinde hem Marx’ın teorisinde işçilerin ekonomik gelişmeden bir kazançları olmadığı kabul edilse de, Ricardo reel ücreti, asgari geçim düzeyinde sabit kabul ederken, Marx, devamlı bir sefilleşmeden bahsetmektedir. Her ikisi de kar hadlerinin

düşeceği görüşüne bağlı olarak, kapitalist bir sistemde büyümenin olanaksız olacağı görüşünde olmakla birlikte, Ricardo bu durumu durgunluk, Marx ise çöküş olarak nitelendirmektedir (Ulutürk ve Ersezer, 2005: 101).

Marksizimde gelir dağılımı teorisi artı-değer ve emek-değer teorilerini temel alır (Yücel, 2011:37). Emek-değer teorisi ele alınırken, öncelikle değer kavramına değinmek gerekmektedir. Zira emek-değer teorisi Adam Smith, Ricardo ve Marx tarafından ele alınsa da ‘değer’ kavramına verilen anlamlar yaklaşımlarda farklılıklar meydana getirmiştir. A. Smith başta olmak üzere, Ricardo ve Marx da, bir mal veya hizmetin değerini belirlemek için kullanım ve değişim değeri ayırımına gitmişlerdir. Adam Smith ve Ricardo, değer in kaynağının maliyet, maliyetin en önemli belirleyicisinin de emek olduğu düşüncesinden hareketle, değer in en önemli kaynağının üretim için kullanılan emek olduğu çıkarımında aynı fikirde olmakla birlikte, A. Smith kullanım değer inin, değişim değeri için gerekli olmadığını ifade ederek, kullanım değeri üzerinde pek durmamış ve değişim değer inini belirleyen tek unsurun da emek olduğunu ileri sürmüştür. (Ancak A. Smith daha sonra sermaye ile doğal kaynakların da üretim için önemini belirterek, değişimin değer inini belirleyen faktörü, üretim maliyeti olarak değerlendirmiştir.) Bu noktada Smith’ten ayrılan Ricardo, değişim değer inin yani fiyatın olabilmesi için, kullanım değer inin yani faydanın gerekliliğini savunmuştur (Ertuğrul, 2008:44). Ancak Ricardo’ya göre değişim değeri, malın az veya çok olması ve üretimde kullanılan emek miktarına bağlıdır (Öztürk, 2010:63). Dolayısıyla bir çok yönden ayrılrsa da, Ricardo’nun emek-değer teorisi, K.Marx’ın emek-değer ve artı-değer teorilerinin temellerini oluşturmuştur.

Marksist görüşe, kullanım değeri ve değişim değeri ayırımını dahil eden Karl Marx için kullanım değeri, emek miktarından bağımsız bir şekilde, metanın sağladığı yarar dır. Meta, arzular (ruhun iştahı) da dahil olmak üzere insan ihtiyaçlarını gideren tüm dışsal şeylerdir. Burada ihtiyaçların doğrudan, geçim aracı (tatmin nesnesi) veya dolaylı (üretim aracı) olarak giderilmesi önemsizdir. Marx, tarihi maddecilik anlayışına uygun olarak, bir şey in sağladığı yararın pek çok özellikten oluştuğunu ve o şey in pek çok yararlı kullanım biçimi olabileceğini, bunu da yalnızca tarihin belirleyebileceğini ve bir şey in sağladığı yararın nicel ve nitel olarak iki farklı şekilde ele alınabileceğini belirtmiştir. Faydanın niceliği, yine bu şekilde, tarihten bugüne belirlenen toplumsal ölçülerdir (metre, kg, düzine vb.). Kullanım değeri sadece o malın kullanımı veya tüketimiyle gerçekleşmektedir. Kullanım değeri, toplumsal biçiminden bağımsız olarak, servetin maddi içeriğini oluşturmaktadır. Mübadele değeri ise bir şey in kullanım değer inden, yani maddi unsur ve biçiminden soyutlanmış olarak, toplumsal emeğin bir kısmının onun üretimine

harcanmış olması şartını içerir. Burada Marx emeği genel anlamıyla, yani bir şeyin üretimi için harcanan efor anlamıyla ele almaz. Bir şeyin üretimi için harcanan emek ile o şeyin üretimi için harcanan yararlı emeği birbirinden ayırır ve değer belirleyici emeğin yararlı emek olduğunu belirtir. Yani bir meta kullanım değerinden soyutlandığında geriye ürünün değerini belirleyecek yalnızca emek ürünü olma özelliği kalır. Emek ürününü yararlı olma özelliğini dışlayarak ele aldığımızda o artık maddi unsurunu ve biçimini kaybetmiştir, somut ve yararlı olma özelliğinden soyutlanan ürünün, üretimi için harcanan emek türü de önemsizleşmiştir. Yani maddi biçiminden soyutlanmış bu ürünün marangoz emeği mi yoksa dokumacılık emeği mi içerdiği önemini kaybetmiştir. Çünkü ürün kullanım değerinden (yararlı olma özelliğinden) soyutlanmış ve dolayısıyla emeklerin farklı somut şekilleri de ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla emek ürününden geriye yalnızca nasıl harcadığının hiç bir önemi kalmayan (farksız insan emeklerinin donmuş birikimi) salt emek kalmıştır. Marx bunu toplumsal özün kristalleri (değer yaratıcı öz) yani meta değeri olarak nitelendirir. Dolayısıyla mübadele değerine konu olan değer bu değerdir. Bu değerın büyüklüğü, onun içerdiği emek miktarıyla belirlenir. Bunun için de emek-zaman (emeğin niceliği ve süresi) belirlenmelidir. Ancak bu bireysel olarak harcanmış emek-zaman olarak belirlenemez. Zira tembel ve beceriksiz bir işçinin üretim için harcamış olduğu süre daha fazla olacaktır. Bu yüzden toplumun toplam emek gücünün ortalaması alınarak, sözü edilen değer yaratıcı öz, yani eşit insan emeği ve

bu ortalama değerle bir metanın üretimi için ihtiyaç duyulan ortalama zaman bulunarak da gerekli görülen emek-zaman belirlenir ve böylece bir metanın değer büyüklüğü belirlenmiş olur. Para ise bu değerın zorunlu ifade tarzı yani görünüm biçimidir. Marx'a göre mübadele değeri olmadan da kullanım değeri olabilir. Hava, kendiğinden yetişen ağaçlar vb gibi doğal kaynaklar bunlara örnek sayılabilir. Ancak kullanım değeri olmayan hiçbir şey değer değildir. Bir şeyin meta olabilmesi için kullanım değerinden faydalanacak kişiye mübadele yoluyla geçmesi şarttır (Marx, 2011:49-81).

Artı-değer teorisine gelindiğinde, metanın değerinin, kapitalist toplumda, artık bilinen anlamının dışında da bir anlama büründüğü görülmektedir. Burada bir metanın kullanma değeri, mübadele değerinin kaynağı haline almıştır. Bu meta tüketildikçe mübadele değeri meydana getirmektedir. Yani bu meta işgücüdür. Bu metanın değeri de, değer teorisine uygun olarak emek-zaman ile ölçülür. Yani işçinin geçimlik tüketiminin kapsadığı 'toplumsal bakımdan gerekli emek-zaman' ile ölçülür. Kapitalist üretimde kullanmak için işçiye ücret ödeyerek onun emek gücünü satın aldığı anda, emeğin kullanma değerine yani tüm ürününe sahip çıkar ancak sadece mübadele değerini

öder. Dolayısıyla emek gücünün kullanma değeriyle mübadele değeri arasında fark ‘artı değer’i oluşturur. İşçinin ihtiyaç duyduğu tüketim için gerekli olan çalışma süresi dört saat ise kapitalist işçiye mübadele değeri olarak bu tutarı öder ancak işçi sekiz saat çalıştırılıyorsa, aradaki fark, kullanma değerini sahiplenen kapitaliste artı değer oluşturur (Kazgan, 1993:307-308).

Marx’ın emek-değer teorisi ve artı-değer teorisi ışığında bölüşümde önem arz eden unsurların ücret ve kar olduğu anlaşılır. Marx’a göre meydana gelen artı değer kapitalist sistemdeki sermaye birikiminin esas kaynağıdır. Dolayısıyla Marx, kapitalist sistemdeki sermaye-ücret ilişkisini, emek sömürüsü olarak nitelendirir (Yücel, 2011:38).

Marx artık değer oranını hesaplarken;

C: Yatırılmış Sermaye

c: Üretim araçları için harcanan para toplamı (Değerin değişmez sermayeye dönüşen kısmı)

v: Değerin değişir sermayeye dönüşen kısmı (Emek gücü için harcanan para toplamı)

m: Artık değer

C': Değerini büyütmüş sermaye

Başlangıçta;

$$C = c + v$$

Üretim sürecinin sonunda; $C' = c + v + m$ elde edilir.

Ancak kullanılmakta olan değişmez sermaye içindeki emek araçları unsuru değerinin yalnızca bir bölümünü ürüne aktardığından ve geriye kalan kısmın değer oluşumuna herhangi bir katkısı olmadığından bunun denklemden çıkarılmasında bir sakınca yoktur. Yani, makinelerin kullanıldığı herhangi bir üretimde makinelerin satın alım değeri üründe değer meydana getirmediklerinden dışlanır. Burada ürün değerine dahil edilebilecek değer, makinelerin ortaya çıkardığı yıpranma payı masrafı gibi, bu ürünü üretirken kaybedilen değerdir. Dolayısıyla değişmez sermaye bir yeni değer olmamakla birlikte üründe yeniden ortaya çıkan sabit bir değerdir. Bu da meydana gelen yeni değer (değer-ürün) ile üretim sonucunda elde edilen ürün değerinde ayrıma gidilmesine yol açar. Bu değerler birbirinden farklıdır. Yani ortaya çıkan ürünün değeri $C' = c + v + m$ iken değişmeyen sermaye değeri dışlandığında yaratılan yeni değer bulunmuş olur. Dolayısıyla denklemden $c = 0$ kabul edilir. O halde artık değer, sermayenin sadece emek gücü için yatırılmış olan değerindeki değişimini ifade ettiğini belirten $v+m = v + \Delta v$ eşitliğine

ulaşılır. $c = 0$ olması nedeniyle yatırılmış olan sermaye $c + v$ yerine v , ürünün değeri ise $c+v+m$ yerine $v+m$ şeklini almıştır. Fakat m , mutlak bir büyüklük belirttiği için görelî büyüklük (değişir sermayenin kendi değerini artırma oranı) artık değerın değişir sermayeye oranlanmasıyla yani m/v ile bulunur (Marx, 2013:215).

Marx artık değer oranının tam olarak emek gücünün sömürülme derecesini ifade ettiğini belirtirken bu oranın sömürünün mutlak büyüklüğünü ifade etmediğini de belirtmiştir. Ayrıca Marx, Ricardo'nun artık değer oranıyla alakalı kuralları kar oranıyla alakalı kurullarla bir tutmasını eleştirmiştir (Marx, 2013:217). Kar oranının artık değerın toplam sermayeye oranıyla bulunduğunu, yani; m/C veya $m/(c+v)$ olduğunu belirtmiştir (Marx, 2004:50-53)

Klasik iktisadi görüşün savunucuları toplumu işçiler, toprak ve sermaye sahipleri şeklinde üç temel sınıfa ayırırken, Marx, işçiler ve kapitalistler olarak iki temel gruba ayırmış ve bölüşüm sorununu ele alırken, öncelikle emek-değer teorisinde açıklanan değer kavramından yola çıkmış, sonrasında kapitalist sistemde işgücünün bir meta şeklini almasından kaynaklı olarak, artı-değer teorisinde açıklanan artık değer oranıyla ücret-kar ilişkisindeki çelişkili durumu detaylı bir şekilde ele alarak, kapitalist sistemin bu iki sınıf arasında meydana getirmiş olduğu haksız bölüşümü açıklamıştır (Öztürk, 2010:70-71).

1.2.4. Neo-Klasik İktisatta Gelir Dağılımı

Marx'tan sonra 1870'lerde gelişmeye başlayan Neo-klasik iktisat, emek-değer teorisinin alternatifi olarak fayda-değer teorisini getirmiştir (Akyüz, 1980:89- 92). Zira Neoklasiklere göre, marjinal fayda, tam rekabet şartlarındaki bir piyasa için mübadelenin değerini belirlemede yeterlidir. Dolayısıyla mübadelenin değeri, emeğe değil, faydaya (kullanım değerine) bağlıdır (Öztürk, 2010:75). Bunun yanında, toplumun bireyi değil, bireylerin değişmeyen davranış şekillerinin, toplumu oluşturduğunu savunan Neoklasik iktisatçılar, Ricardo'nun toprak faktörü için geliştirdiği marjinal prensibini, emek ve sermaye gibi diğer üretim faktörelere de uyarlamakla birlikte, Marx'ın artı-değer teorisinde belirtmiş olduğu artığın, tam rekabet koşullarında, her faktör diğeriyle sınırsız ikame şansı bulduğundan ve her faktör marjinal ürününün bedelini aldığından, ekonomide oluşacak bir artıktan söz edilemeyeceğini savunmuşlardır. Zira tam rekabet şartlarında, piyasada belirlenmiş olan ücret ile marjinal verim eşittir ve azalan getiriden dolayı, emeğin artmasıyla birlikte marjinal verim, dolayısıyla ücret azalmış olacak, böylece toprak faktörünün rantı meydana gelecektir (Ulutürk ve Ersezer, 2005:94).

Neoklasik iktisatçıların benimsemiş olduğu marjinal verimlilik teorisine göre, tam rekabet piyasa şartlarında, ücretler işçilerin üretime sağlamış oldukları katkıya göre, yani marjinal verimliliğe göre belirlenmektedir. Ancak bu ücret seviyesi, işe en son alınan işçinin üretime sağladığı katkıya göre, yani verim olarak en düşük işçinin verimine göre belirlenmektedir.

Marjinal verimlilik teorisi ve toprak rantının meydana geliş şekli, Neoklasik iktisadın oluşumunda etkisi bulunan, fakat Neoklasik yaklaşımdan çok klasik iktisadın takipçisi sayılan iktisatçılardan Von Thünen'in, Neoklasik iktisadın gelişiminden, dolayısıyla Neoklasik iktisadın bölüşüm yaklaşımından çok önce (1780-1850) adalet kavramını düşünmesine yol açmıştır. Zira Von Thünen'e göre, eş niteliklere sahip emeğin, ücretinin de eşit olması gerekmektedir. Yani işçilerin içinden herhangi biri olabilen marjinal işçi haricinde, işçilerin tamamı, çıktıya, marjinal işçinin yaptığından daha fazla katkı sağlamakta, lakin marjinal işçiyle eşit bir ücret almaktaydı. Bu durumu gözlemleyen Von Thünen, tam rekabet şartlarının geçerli olduğu bir piyasanın emek sömürüsüne mahkum olduğunu belirtmiştir (Kazgan, 1993:122).

Neoklasik iktisadın gelir dağılımı yaklaşımı marjinal verimlilik bölüşüm teorisine dayanmaktadır. Bu yaklaşımın birinci kuşak diye anılan, Neoklasik iktisadın bilinen anlamda temellerini, aynı dönemde birbirlerinden bağımsız olarak atan öncüleri; İngiltere de William Jevons, İsviçre'de iktisada genel denge analizini kazandıran Leon Walras ve Avusturya'da Carl Menger'dir. Bu iktisatçılar birbirlerinden bağımsız olarak, mübadele değerini belirleyen etkenin maliyet değil, marjinal fayda olduğu ortak çıkarımında bulunmuşlardır. Ancak 1870'li yıllarda gelir dağılımı ile ilgili belirgin bir teori söz konusu değildir. Neoklasik iktisadın gelir dağılımı teorisi ikinci kuşak diye adlandırılan iktisatçılar tarafından ele alınmıştır. Avrupa'da Neoklasik iktisadın temelleri oluşurken, Amerika'da ikinci kuşak iktisatçılardan John Bates Clark marjinal fayda (1877-1882 yılları arasındaki çalışmalarında) ve marjinal produktivite (1888) teorilerini geliştirmiş ve yine bu teoriler çerçevesinde bir bölüşüm teorisi oluşturmuştur. Clark'ın kıymet teorisi genel anlamda Jevons'un teorisıyla aynı olsa da, Jevons, bir tüketiciye bazı ürünlerden ardarda eşit miktarlarda verildiğini varsayarak, tüketici doyum noktasına yaklaştıkça bu malların önem düzeyinin azaldığını ve tüketilen son artışın ürünün değerini belirleyen etken olduğunu ifade etmekte, Clark ise bundan farklı olarak, tüketicinin kendine ait olan çeşitli ürünlerin faydasını ölçerken ve satın alım kararlarını verirken, eşit maliyete sahip ürünlerden, kendine aynı *efektif faydayı* temin edeceği şekilde hareket edeceğini öne sürmektedir. Ayrıca Clark sözü edilen faydayı, aşınmış ya da kaybedilmiş bir ürünün yerine yeni ürün koyarken (ya da o ürün tüketilmediğinde) ortaya çıkan hoşnutluk seviyesin-

deki eksikliği tespit etmek vasıtasıyla ölçmenin mümkün olduğunu belirtmektedir. Clark gelir dağılımı teorisinde azalan verimler kanununu temel almış ve Ricardo'dan farklı olarak bunu sadece toprağa değil diğer faktörlere de dahil etmiştir. Bu yüzden Clark'ın bölüşüm teorisi 'Ricardo'nun Rant Teorisinin Genelleştirilmesi' şeklinde de ifade edilir. Marjinal produktivite teorisinde ise, emek, toprak ve girişim becerisi sabitken sermaye artırılırsa, sermayenin marjinal produktivitesi önce artan sonra azalan bir hızla artacaktır. Daha sonra Edgeworth ve Wicksteed gelir bölüşümünü bu teoriye dayandırarak açıklamaktadır (Savaş, 2007:565-573).

Wicksteed'e göre; emek ile sermaye sabit kabul edilirken, toprak faktöründe bir artış meydana getirildiğinde, üretimden sermaye ve emeğe düşen pay hesaplanabilmekte, ayrıca bu çözümlenelerde ürün, fiziksel terim ya da sosyal fayda ölçümleriyle değil, serbest rekabet koşullarında parasal gelir ile ölçülmelidir. Nitekim bir faktörün sabit kalması üretimde azalan verimler kanununun geçerliliğini mutlak kılmaktadır (Öztürk, 2010:78-79).

Edgeworth ise fayda yaklaşımındaki zevk ve zahmet gibi kavramlara ve dolayısıyla subjektif fayda teorisine matematiksel çözümler getirerek iktisadın matematiksel yönünün gelişmesine katkı sağlamıştır (Kazgan, 1993:115). Edgeworth'a göre bölüşüm, bir mübadele türü olmakla birlikte, ürünün, üretime katkıda bulunan taraflar arasında pay edilmesi demektir (Edgeworth, 1904: 159).

Walras'ın genel denge modelinde ise fiyat analiziyle birlikte miktar analizinin de verilmesi, kaynakların dağılımıyla ilgili bir açıklamaya ulaşmayı da mümkün kılmıştır. Ancak bu yaklaşımda bölüşüm sorunu, gelirin bireysel veya sınıfsal dağılımındaki eşitsizliğe odaklı olarak incelenmez. Daha çok üretim faktörlerinin fiyatlarının belirlenmesi sorununu temel alınır. Dolayısıyla Neoklasik bölüşüm teorisi fiyat teorisinden bağımsızlaştırılmaz. Walras, genel denge yaklaşımında daha çok, kaynak dağılımının ve kullanımının optimum düzeyde gerçekleşmesinde, fiyat mekanizmasının rolünü ve etkinliğini çözümlenmeye yönelmiştir. Dolayısıyla Walras için fiyat mekanizması kaynakların dağılımında ve istihdamın sağlanmasında başrodedir (Akyüz, 1980-197).

1.2.5. Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı

J.M Keynes'e (1883-1946) en önemli eserlerinden biri olan *Genel Teori* adlı eseri açısından bakıldığında, Keynes'in genel teori yaklaşımı Walras'ın teorisine bir alternatif olarak görülebilmekle birlikte, ikisi de ana hatlarıyla kısa dönem için eldeki kaynakların kullanımı ile ilgili problemlerin çözümüne yönelmekte fakat yalnızca modellerinde bütüncüllük açısından farklar bu-

lunmaktadır (Akyüz, 1980:197). Kapitalist bir sistemde, istihdam ve gelirin dağılımı konularını önemli iki sorun olarak gördüğünü belirtse de çalışmasında gelir dağılımı için bir model bulunmamaktadır (Özgül, 2001:225). Yani Keynes, genel denge yaklaşımında daha çok talep, faiz, gelir ve istihdam gibi konulara yönelmiş, dağılım ile ilgili problemler geri planda kalmıştır. Ancak genel teoriden önceki çalışmalarında dağılım sorununa talep, fiyat ve ücret ilişkileri çerçevesinde yaklaşmıştır (Akyüz, 1980:223). Keynes, bu konudaki en önemli çalışmalarından biri olan *Para üzerine bir İnceleme* adlı çalışmasında üretimi tüketim malları ve yatırım malları olmak üzere ikiye ayırmış ve bu malların üretiminden sağlanan gelirin tüketim ve tasarruf arasındaki bölüşümünü kullanmıştır (Savaş, 2007:746). Keynes üreticinin karının, tüketim mallarından elde edilen toplam gelirden, bu mallar için yapılmış toplam harcama çıkarıldığında geriye kalan miktar olduğunu ve yatırım mallarından elde edilen toplam gelirden de yine bu malların maliyetinin çıkarılmasıyla yatırım malları üretmekte olanların karının bulunabileceğini belirtmiştir (Alkin, 1987:200). Keynes, bu çalışmasında kredi konjonktürü konusunu esas almış, dönemsel değişimlerden kaynaklı olarak istihdamdaki ve üretimdeki değişimlerin analizini yapmış ve ekonomiyi asıl yönlendiren etkenin *kapitalin normal getirisini aşan kar* yani aşırı kar olduğu sonucuna ulaşmıştır (Savaş, 2007:747). Yani Keynes'e göre kar, normal bir gelir türü değildir, beklenmeyendir ve geçicidir. Bu yüzden tasarruf ve tüketimle ilgili kararlarda etkisizdir. Diğer taraftan parasal ücret, girişimcilik getirileri, sermayenin faizi ve rant gibi unsurlar sürekli gelirlere dahil edilir. Keynes'e göre yatırım mallarının satışı, sermaye sahipleri arasındaki bir alışveriş olmakla birlikte piyasa fiyatından bağımsızdır ve bu malların fiyatı yalnızca kapitalist kesim arasındaki gelir bölüşümünü etkilemektedir. Keynes'in modelinde yatırım ve tasarruf düzeylerindeki dengesiz durumların neden olduğu fiyat değişimleri gelirin dağılımında değişime neden olmakta ve bu değişim de dengeyi yeniden sağlamaktadır (Akyüz, 1980:224-230).

1.2.6. Neo-Keynesyen İktisatta Gelir Dağılımı

Keynes'in yaklaşımında kısa dönemde denge, fiyat mekanizması aracılığıyla sağlanmaktadır. Yatırımlardaki artışın toplam harcamalar aracılığıyla fiyatları artırması, işçilerin reel ücretini düşürmekte, gelir dağılımı işçilerin aleyhine değişmekte, bu da toplum sınıfları arasındaki tasarruf oranlarının değişmesine neden olarak yatırım ve tasarrufu dengeye getirmektedir. Dolayısıyla Neo Keynesyen görüşte kapitalistler ve işçiler olarak iki sınıflı bir yapı görülmektedir. Tasarrufu sermaye sahipleri yaparken, gelirin neredeyse tamamını harcamaya ayıran kısım işçi sınıfıdır. Dolayısıyla gelir dağılımının işçilerin aleyhine değişmesi neticesinde meydana gelen yatırım tasarruf

dengesinin gerçekleşmesi kapitalist kesimin tasarrufuna bağlıdır. Yaklaşımına göre ücretlerin sabit olması durumu, işçilerin reel ücret düzeyine göre gelir dağılımını olumlu veya olumsuz etkileyecek olsa da dağılım genellikle işçiler aleyhinde gerçekleşmeye yatkındır (Ataman, 1996:53-54).

1.3. GELİR DAĞILIMININ ÖLÇÜLMESİ

İktisat literatüründe, bir ekonomideki gelir dağılımının eşitsizlik düzeyinin belirlenebilmesi amacıyla geliştirilmiş bazı ölçüm yöntemleri yer almaktadır. Bu ölçüm yöntemleri gelir dağılımının, salt bir gelir eşitliğinden ne ölçüde uzak olduğunu, değişkenliğini, eşitsizliğin yönünü, hangi sınıflar arasında ne şekilde dağıldığını belirlemeye yönelik ölçümlerdir ve bu ölçümler, gelir dağılımını etkileyen faktörlerin, gelir eşitsizliğinin ekonomiye olan etkilerinin, gelirin dağılımı konusunda yapılacak olan geleceğe yönelik politika çalışmalarının ve gelirin hangi ekonomik yapılarda ne şekilde dağıldığının tespiti gibi bir çok alan açısından önem teşkil etmektedir.

Gelir dağılımını belirlemeye yönelik ölçütler genel hatlarıyla pozitif ve normatif ölçütler olarak ikiye ayrılır.

1.3.1. Pozitif Ölçütler

Gelir düzeylerinin birbirinden veya ortalamadan farklarının istatistiksel olarak hesaplanması yoluyla eşitsizlik düzeyinin tespitinde kullanılan ölçütlerdir. Bu ölçütler; değişim aralığı, görelî ortalama mutlak sapma, varyans ve değişme katsayısı, logaritmik standart sapma, Gini katsayısı, Kuznets Katsayısı, genel entropi ölçütleri ve Theil endeksidir.

1.3.1.1. Değişim Aralığı

Değişim aralığı gelir dağılımının en büyük ve en küçük uç değerlerinin karşılaştırılması esasına dayanır (Sen, 1973:24). En büyük değer ile en küçük değer farkı, aritmetik ortalamaya bölünür (Yücel, 2011:9). Bu ölçüt maksimum ve minimum değerler arasındaki diğer değerleri kapsamadığından eleştirilmektedir (Tiryaki, 2013:107).

'A' değişim aralığı, ' \bar{Y} ' ortalama gelir, 'MaxY_i' maksimum hane geliri ve 'MinY_i' minimum hane geliri olmak üzere;

$$A = (MaxY_i - MinY_i) / \bar{Y}$$

şeklinde ifade edilir.

Gelir dağılımında salt bir eşitlik söz konusuysa A sıfıra eşit olacak (A=0), birey sayısının n olduğu bir toplumda bütün gelirin sadece bir kişide toplanması neticesinde A, n'e eşit olacaktır (A=n). İki ekstrem değer arasında

kalan değerlerin dağılımıyla ilgili bilgi vermeyen A değeri, genellikle sıfır ve n arasında bir değer almaktadır (Aktan ve Vural, 14: 2002).

1.3.1.2. Görelî Ortalama Mutlak Sapma

Aralık ölçütünden daha kapsamlı bir şekilde tüm gelir değerlerini dağılıma dahil eden görelî ortalama mutlak sapma ölçütünde, bu değerlerin, gelirin ortalamasından farkı alınır (Aktan ve Vural, 2002:14). Elde edilen fark değerlerinin mutlak değeri alınarak, elde edilen değerlerin toplam gelire oranlanması neticesinde görelî ortalama mutlak sapma değeri elde edilir (Göğül, 2012: 23).

G: Görelî Ortalama Mutlak Sapma Y: Gelir

Y_i: Hane Gelirleri

n: Dağılımdaki Gelir Düzeyi Sayısı

$$G = \frac{\sum_{i=1}^n |\mu - Y_i|}{n \mu}$$

Gelir eşit dağılmışsa G=0, gelirin tamamı bir kişide toplanmışsa G=2(n-1)/n olur (Sen, 1973:25). Bu ölçüt, ortalama geliri aynı sınıfta olan iki bireyi ele alındığında, diğer bireye göre geliri daha az olan bireyden, geliri fazla olan bireye yapılan gelir transferine duyarsızdır (Yücel, 2011:10).

1.3.1.3. Varyans ve Değişme Katsayısı

Ortalamadan sapan değerlerin farklarına dikkat çekmek amacıyla, farkların mutlak değerinin basit toplamı alınmaktansa, farkların kareleri toplamı alınır ve böylece transfer ilkesi de karşılanmış olur (Aktan ve Vural, 2002:15). Yoksul bir bireyden daha varlıklı bir bireye yapılan gelir transferi varyansı (eşitsizlik ölçütünü) yükseltmektedir (DPT, 2001:25).

$$V = \frac{\sum_{i=1}^n (\mu - Y_i)^2}{n}$$

Gelir transferini de göz önünde bulunduran bu ölçüt ortalama gelir seviyesinden etkilenmektedir. Ortalama farkı büyük olan iki farklı dağılımı karşılaştırmak amacıyla kullanılamaz. Bu eksikliğin dahil olmadığı ölçütlerden değişme katsayısı görelî değişimin üzerinde durmaktadır (Tiryaki, 2013: 108). Standart sapmanın yani varyansın karekökünün ortalama gelire bölünmesi sonucu elde edilen değişme katsayısının formülle gösterimi şu şekildedir;

$$D = S/\mu$$

Sıfıra yaklaştıkça gelir eşitliğinin arttığını gösteren değişim katsayısı, tüm gelir seviyeleri arasındaki transferlere duyarlı olmakla birlikte ortalama gelir seviyesinden bağımsızdır. Lakin gelir düzeylerindeki farklar fazla olduğunda gelir transferi etkisini ölçme açısından yetersizdir (Sen, 1974:29).

1.3.1.4. Logaritmik Standart Sapma

Gelir seviyelerinin logaritmasının alınması yoluyla hesaplanan bu ölçüt, logaritmanın doğası gereği daha düşük gelirli kesimin gelirlerine ağırlık vermektedir (Gögül, 2012:24). İstatistiksel uygulamalarda dağılımın ölçüsü olarak oldukça fazla kullanılan bir ölçü olan standart sapma gelir düzeyi daha fazla olan kesimden gelir düzeyi daha düşük olan kesime gelir transferi yapıldığında büyük değer sapması azalırken, küçük değer sapması artmaktadır. Tüm gelirler eşit olduğunda ise standart sapma sıfır olmaktadır (Karluk, 2002:61).

Log μ : Hane gelirlerinin logaritmik ortalaması Log Y_i : Hane gelirinin logaritması(i.nci)

$$L = \left[\sum_{i=1}^n (\log \mu - \log Y_i)^2 \right]^{\frac{1}{2}}$$

Yüksek gelirli kesimden düşük gelirli kesime gelir transferi gerçekleştiğinde L değerinde azalma meydana gelir.

1.3.1.5. Gini Katsayısı

Gelir dağılımındaki eşitsizliğin derecesini gösteren bir katsayı olan gini katsayısı, 0 ile 1 aralığında bir değer almaktadır (Dinler, 1998:263). Gini katsayısı sıfıra yaklaştıkça daha adil bir gelir dağılımı düzeyine yaklaşırlar ve 1'e yaklaştıkça gelir dağılımı eşitlikten uzaklaşır. Tüm gelirlerin eşitlendiği durumda gini katsayısı sıfıra (0), gelirin tamamının bir kişide toplanması durumunda da bire (1) eşit olmaktadır.

Bir Lorenz eğrisi ölçütü olan gini katsayısı yüksek gelirli kesimden düşük gelirli kesime gerçekleşen gelir transferine karşı duyarlıdır (Aktan ve Vural, 2002:16).

Y_i : Hane geliri (i. nci)

Y_j : Hane geliri (j. nci)

$f(Y_i)$: Hanenin gelir çokluğu (i. nci)

$f(Y_j)$: Hanenin gelir çokluğu (j. nci)

$$G = \frac{\left[\frac{1}{n^2} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n |Y_i - Y_j| f(Y_i) f(Y_j) \right]}{2\mu}$$

Objektif ve sık kullanılan bir ölçüt olmasına karşın alt ve üst gelir seviyelerindeki yığılmaları dikkate almadığından gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için hesaplanan gini katsayıları karşılaştırılırken sonuçların yorumlanmasına özen gösterilmelidir (Tiryaki, 2013:110).

1.3.1.6. Kuznets Katsayısı

Simon Kuznets tarafından geliştirilen ve Gini katsayısıyla benzer şekilde sektörlere göre ayrılmış bir Lorenz eğrisi ölçütü olan Kuznets katsayısı, yalnızca iki sektörlü ekonomiler için uygulanabilmekle birlikte 0 ile 1 aralığında bir değer almaktadır (Gögül, 2012:30). Sektörel ortalama ile ülke ortalama-sının eşit olması durumunda Kuznets katsayısı sıfıra eşit olmaktadır. Üretim tamamını tek bir sektörün gerçekleştirmesi ve bu sektörün istihdam içindeki payının önemsiz derecede olması durumunda ise kuznets katsayısı 1'e eşit olmaktadır.

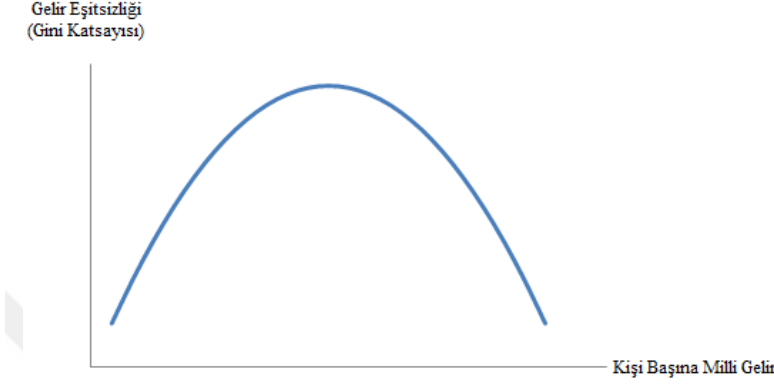
X_i : Sektörün üretimdeki payı (i'nci)

Y_i : Sektörün istihdamdaki payı (i'nci)

$$K = Y_i \left| \frac{X_i}{Y_i} - 1 \right|$$

Bireysel ya da hane halkı gelirlerinin tespiti açısından güçlük çekilen ülke ekonomilerinde gelirin fonksiyonel dağılımının belirlenmesinde kullanılan bir ölçüttür (Aktan ve Vural, 2002:111).

Şekil 1.1. Kuznets Eğrisi (Ters U Eğrisi)

Kuznets, gelir seviyesindeki artışın, gelir eşitsizliğini önce artırmakta sonra da azaltmakta olduğunu ileri sürmüştü ve bu ilişkiyi grafiksel olarak göstererek ‘ters U eğrisi’ olarak da bilinen Kuznets eğrisini geliştirmiştir.

Eşitsizlik ölçütlerinin genelleştirilmiş hali olarak da tanımlanabilen genel entropi ölçütleri (GE) bilgi teorisinde geçen entropi teriminden geliştirilmiştir. Buraya kadar anlatılmış olan ölçütlerdeki bütün koşulları bünyesinde barındıran bu genelleştirilmiş formül n hanehalkı sayısı, Y_i i 'nci kişinin geliri, \bar{y} gelirin aritmetik ortalaması, yani $\bar{y} = \left(\frac{1}{n}\right) \sum y_i$ olmak üzere şu şekildedir (Doğanoglu ve Gülcü,

$$GE(\alpha) = \frac{1}{\alpha^2 - \alpha} \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left(\frac{y_i}{\bar{y}} \right)^\alpha - 1 \right]$$

0 ile ∞ arasında değer alan GE, 0 'a yaklaştıkça gelir dağılımı daha adil şekilde gerçekleşirken, bu değer ne kadar büyürse adil bir gelir dağılımından o kadar uzaklaşılır. (Tiryaki, 2013:112) GE değerinin 0 'a eşit olması durumunda gelir dağılımında mutlak eşitlik söz konusudur. α değeri, dağılımın farklı düzeylerindeki gelirler arasındaki uzaklığın ağırlığını göstermekle birlikte, herhangi bir değer alabilse de yaygın olarak 0 , 1 ve 2 değerleri alır (Aktan ve Vural, 2002). α 'nın küçük değerler alması, gelir dağılımında düşük gelirli kesimin değişimlere karşı daha duyarlı olduğunu, büyük değerler alması ise yüksek gelirli kesimlerin değişimlere daha duyarlı olduğunu göstermektedir. α 'nın 0 'a eşit olması düşük uçta bulunan gelirler arasındaki uzaklığın ağırlığını, 1 'e eşit olması dağılımın bir uçtan diğer uca eşit ağırlıkta olduğunu ve 2 'ye eşit olması ise yüksek kesimlerdeki sınırların oransal

ağırlığını göstermektedir. Lhopital kanunu ve Theil endeksi olarak bilinen, parametreleri 0 ve 1 olan GE ölçütlerinin iki formüllü gösterimi şu şekildedir (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001;50);

$$GE (0) = T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \log \frac{Y_i}{\bar{Y}}$$

$$GE (1) = T = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{Y_i}{\bar{Y}} \log \frac{Y_i}{\bar{Y}}$$

Theil endeksi bireyler arasındaki gelir transferine karşı duyarlı bir endeks olmakla birlikte diğer tüm koşulları da sağlamaktadır.

1.3.2. Normatif Ölçütler

Gelir düzeylerinin birbirinden ve ortalamadan farklarının hesaplanmasının yanı sıra bünyesine fayda fonksiyonunu da dahil ederek sosyal refahı da göz önünde bulunduran ölçütlerdir. Normatif ölçütler; Dalton ölçütü, Atkinson eşitsizlik ölçütü, Lorenz eğrisi, yüzde paylar analizi ve Pareto katsayısından oluşmaktadır.

1.3.2.1. Dalton Ölçütü

Refahı da bünyesine dahil eden bu ölçüt, gelirin marjinal faydasına dayanmaktadır. Bu ölçüt, gelir düzeyi arttıkça, gelirin marjinal faydasının düşeceği varsayılarak, toplam fiili fayda ile gelir dağılımındaki eşitlik durumunda sağlanacak toplam faydanın karşılaştırılması yoluyla elde edilmektedir. Tüm bireyler için aynı fayda fonksiyonu kullanıldığından, toplam refah maksimizasyonu, ancak gelir dağılımında sağlanacak eşitlik durumunda mümkündür. Bu yüzden, ölçütte, fiili sosyal refah, maksimum sosyal refaha oranlanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

$U (Y_i)$: Hanehalkının fayda fonksiyonu (i'nci kişinin)

Y : Ortalama Gelir

$nU(Y)$: Ulaşılabilecek toplam refah

$$D = \frac{[\sum_{i=1}^n U (Y_i)]}{nU (\bar{Y})}$$

denkleminde yer alan ifadelerden $[\sum_{i=1}^n U(Y_i)]$ ifadesi fiili sosyal refaha, $nU(\bar{Y})$ ifadesi ise maksimum sosyal refaha işaret etmektedir. Bu durumda fiili sosyal refahın maksimum sosyal refaha değer olarak yaklaşması, bir başka deyişle D değerinin 1'e yaklaşması eşitsizliğin azaldığı anlamına gelmektedir. Ayrıca D değerinin 1'e eşit olması durumunda mutlak eşitlik geçerlidir.

1.3.2.2. Atkinson Eşitsizlik Ölçütü

Toplumsal refahı temel alan bir diğer ölçüt olan Atkinson eşitsizlik ölçütü, toplumun tüm bireylerinin, 'kişi başı ortalama gelir' düzeyinde gelire sahip olmaları neticesinde ortaya çıkacak olan toplam refahın, mevcut gelir dağılımıyla meydana gelen refaha eşit olması şeklinde tanımlanmaktadır (Champernowne ve Cowell, 1998:107). 'Eşit dağıtılmış bir eşdeğer gelir' diye de nitelendirilen bu ölçüt, gelir dağılımındaki eşitlik durumunda ulaşılabilecek olan sosyal refah seviyesine varmak için, fiili toplam gelirin ne kadarının yeterli olacağını açıklar (Yücel, 2011:17).

$$A_t = 1 - \left[\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \left[\frac{Y_i}{\bar{Y}} \right]^{1-\varepsilon} \right]^{\frac{1}{1-\varepsilon}}$$

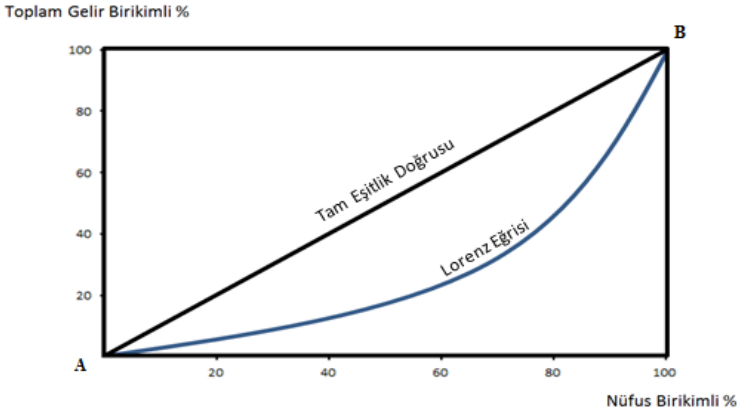
ε : Eşitliğin kaçınma parametresi, $0 < \varepsilon < \infty$.

ε 'nin bir çok toplumda daha büyük bir değer alması eşitsizliğin daha duyarlı bir duruma gelmesindedir. Her ekonomide farklılık gösteren ε değeri, eşitsizlikten kaçınma isteğinin düzeyini göstermektedir. (Doğanoğlu ve Gülcü, 2001:51) Atkinson ölçütü 0 ile 1 arasında değer alır. Sıfır eşit bir gelir dağılımını gösterirken, 1 gelirin bir kişide toplandığı durumu göstermektedir.

1.3.2.3. Lorenz Eğrisi

1905'te Max Lorenz tarafından geliştirilen Lorenz eğrisi oldukça sık kullanılan bir ölçüt olmanın yanında, eşitsizliğin grafiksel olarak gösterilmesini de sağlamaktadır. (Tiryaki, 2013:115) Gelir eşitsizliğini, nüfusun kümülatif oranlarını yatay ekseninde, nüfusun gelirinin kümülatif oranlarını da dikey ekseninde görselleştiren Lorenz eğrisi, ekonomideki toplam gelirin ne kadarlık kısmını, ne kadar sayıdaki bireyin aldığını yüzde olarak göstermektedir. (Aktan ve Vural, 2002: 19)

Şekil 1.2. Lorenz Eğrisi

Bir başka deyişle Lorenz eğrisi, gelir dağılımındaki mutlak eşitlikten, gelir eşitsizliğinin maksimum olduğu dağılım durumuna kadar tüm ihtimalleri gösterebilen diyagramdır (Tuncer, 1970:14).

Bu ölçüte göre ilk olarak farklı gelir gruplarındaki birey sayısı saptanmakta, sonrasında bu kişiler, geliri en az olandan en çok olana doğru, yüzde ifadelerle sıralandırılarak her yüzdelik dilimin milli gelirden aldığı pay, yüzdelik olarak karşısında gösterilmektedir. Milli gelirin birikimli yüzdesi dikey ekseninde, nüfusun birikimli yüzdesi yatay ekseninde gösterilmektedir. Gelir dağılımında mutlak eşitlik olması durumunda Lorenz eğrisi her bir eksene 45° 'lik açı yaparak 'mutlak eşitlik eğrisi' adını almaktadır. Bu eğri üzerindeki her noktada, bireylerin nüfus içindeki yüzdelik dilimleri, milli gelirden almış oldukları yüzdelik paylara eşit olmaktadır.

1.3.2.4. Yüzde Paylar Analizi

Nispeten açık bir ölçüt olan yüzde paylar analizinde hanehalkları %1'lik dilimde 100 gruba, %5'lik dilimde 20 grup, %10'luk dilimde 10 grup ve %20'lik dilimde 5 grup şeklinde ayrılarak her grup için toplam gelirden alınan pay karşılaştırılmaktadır (Durna, 2011:9).

Hane gelirlerinin yüzdelik paylarının hesaplanabilmesi amacıyla hanelerin kullanılabilir toplam gelirleri, küçükten büyüğe sıralanarak, yüzde paylar analizinde hangi dilime dahil edileceği saptanır ve bulunduğu dilimin grup sayısına göre gruplara ayrılır. Her yüzdelik grup için hesaplanan kullanılabilir gelirin, toplam kullanılabilir gelire oranı alınarak hane gelirleri için yüzde paylar bulunur.

1.3.2.5. Pareto Katsayısı

İtalyan ekonomist Vilfredo Pareto'nun teorisine göre belirli bir gelir seviyesi ile bu gelir seviyesinde geliri olanlar arasında bir ilişki bulunmaktadır (Doğan ve Tek, 2007:101). Bu teori, bireylerin gelir düzeyleri arttıkça, bir üst düzeydeki gelir grubuna geçebilme olasılıklarının nasıl yükseldiğini açıklamaktadır (Acar, 2015:48). Yani Pareto'ya göre her toplumun gelir dağılımı piramite benzeyen bir yapıdadır. Piramidin tepesi en yüksek gelirli bir kaç aileden oluşmakta ve tabana doğru gidildikçe gelir düzeyleri azalmakta ve gelir grupları genişlemektedir (Karakayalı, 2002:71). Dolayısıyla piramidin tabanı, toplumda en çok sayıda bireyin olduğu grubun, en düşük gelire sahip olduğunu göstermektedir (Altınışik ve Peker 2008:104).

1.4. GELİR DAĞILIMI TÜRLERİ

Gelir dağılımı; kişisel, fonksiyonel, bölgesel ve sektörel olmak üzere dört farklı tür altında incelenmektedir.

1.4.1. Kişisel Gelir Dağılımı

Milli gelirin ülke nüfusunu meydana getiren bireyler arasında nasıl dağıldığını gösteren gelir dağılımıdır. Bu dağılım türünde tüm bireyler eşit kabul edilmekte ve sosyal sınıflandırmalar dışlanmaktadır. Toplam milli gelirin ülke nüfusuna bölünmesi sonucunda elde edilen kişi başına milli gelir, kişisel gelir dağılımı ölçütüdür (Karabulut, 2006:24). Kişisel gelir dağılımında gelirin ne şekilde ve nerede elde edildiği önemli değildir, sadece kişilerin belirli bir zaman aralığında elde etmiş oldukları gelir miktarı önemlidir (Uysal, 2007:251). Diğer bir kişisel gelir dağılımı ölçütünde ise nüfus, en yüksek geliri elde eden kesim ile en düşük geliri elde eden kesim arasında 5 eşit gruba ayrılarak, her grup için elde edilen milli gelir miktarı hesaplanır ve grupların elde ettikleri milli gelirin, toplam milli gelir içindeki payları karşılaştırılır. En yüksek gelir elde eden %20'lik kesim ile en düşük gelir elde eden %20'lik kesimin farkı büyüdükçe kişisel gelir dağılımı eşitlikten uzaklaşır.

1.4.2. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Üretim faktörlerinin, yani emek, sermaye, toprak ve girişimcinin milli gelirden almış oldukları payı göstermektedir. Dolayısıyla milli gelirin ücret, faiz, rant ve kar arasında nasıl dağıldığını gösteren gelir dağılımı türüdür (Yücel, 2011:6). Fonksiyonel gelir dağılımı, milli gelirin farklı sosyal sınıflar arasında ne şekilde dağıldığını, geliri, üretime katkı sağlayan üretim faktörleri miktarı kadar bölerek göstermektedir (Kuştepeli ve Halaç, 2004:146).

Fonksiyonel gelir dağılımı, toplumu meydana getiren sosyal tabakaların kendi bünyesindeki olası farkları göstermemektedir (Karabulut, 2006:23).

1.4.3. Bölgesel (Coğrafi) Gelir Dağılımı

Bir ülkeyi meydana getiren farklı bölgelerin milli gelirden ne kadarlık paylar aldığını göstermektedir. Bu sayede az gelişmiş ve gelişmiş bölgeler arasında karşılaştırmalar yapılarak dağılımın ne şekilde gerçekleştiği saptanmaktadır (Aktan ve Vural, 2002).

Genel olarak gelişmiş ülkelerde az gelişmiş ülkelere göre eşitlikten daha uzak bir görünüm sergileyen bölgesel gelir dağılımındaki eşitsizlik durumunun anlaşılması için bölgesel kişi başı gelir ile kişi başı milli gelirin oranı incelenmektedir (Türk, 2003:314).

1.4.4. Sektörel Gelir Dağılımı

Ulusal gelirin, ülke ekonomisindeki, üretime katılan sektörler için ayırılması yoluyla hesaplanan gelir dağılımı türüdür. Ülke ekonomisinin gelişmişlik düzeyi açısından da bilgi veren bu gelir dağılımı türü, hizmet, tarım, ticaret, sanayi vb. sektörlerin ulusal gelirden almış oldukları payları göstermektedir. (Karabulut, 2006: 24) Sektörel gelir dağılımı türü, 'sektör' ün kavram olarak, üretim araçları mülkiyeti anlamıyla alınması durumunda, ulusal gelirin kamu ile özel sektör arasında nasıl dağıldığını göstererek, ülke ekonomisinin yapısı hakkında bilgi vermektedir.(Türk,2003: 314).

Bu bölümde aktarılan bilgiler, gelir eşitsizliğinin tüm iktisadi ekollerce önemli bir sorun olarak kabul edildiğini ve bu ekoller tarafından adil gelir dağılımı hedefine yönelik olarak çeşitli hipotez ve teoriler geliştirildiğini göstermektedir. Üstelik, sorun olarak görülen gelir eşitsizliği artışının boyutunun net olarak anlaşılabilmesi amacıyla farklı gelir eşitsizliği ölçümleri geliştirilmiştir. Bu nedenle, gelir dağılımını etkilediği varsayılan faktörlerin ve bu faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Gelir Dağılımının Dinamikleri ve Finansal Gelişim

Bu bölümde, iktisat literatüründe gelir dağılımını etkilediği iddia edilen faktörlerin ve bu faktörlerin gelir dağılımını etkileme kanallarının incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle, öncelikle ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik olarak teorik açıklamalar verilecek; daha sonra son yıllarda gelir dağılımı üzerinde önemli etkilere sahip olduğu kabul edilen beşeri sermaye birikiminin, demokrasi düzeyinin ve küresel finansal entegrasyon süreci ile birlikte güncel bir tartışma konusu haline gelen finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik argümanlar incelenecektir. Ayrıca söz konusu faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik teorik açıklamalar, gelişen ekonomilerin tanımlayıcı istatistikleri ile karşılaştırılacaktır. Son olarak çalışmanın temel amacı ile uyumlu olarak sözü edilen faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ampirik olarak inceleyen literatür taranacaktır.

2.1. GELİR DAĞILIMININ KÖKENLERİ

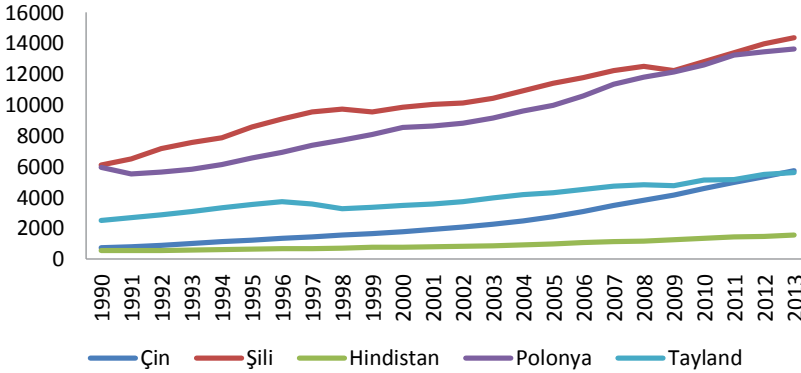
Adil gelir dağılımı hedefine yönelik olarak, gelir dağılımını etkilediği kabul edilen faktörler üzerine çeşitli hipotezler öne atılmıştır. Geleneksel olarak, iktisadi zenginleşmenin toplumun farklı gelir düzeyindeki kesimleri arasındaki gelir uçurumunun artıp azalmasının en temel nedeni olarak görülmesine karşın, enflasyon oranının, kamu transfer harcamalarının, teknolojik gelişimin, ticari küreselleşmenin vs. çok sayıda faktörün gelir dağılımı üzerindeki etkileri sıklıkla incelenmiştir. Buna karşın, güncel iktisat literatürü incelendiğinde

ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerinde etki oluşturan en temel faktör olduğu fakat özellikle ülkelerin beşeri sermaye düzeyinin, demokrasi düzeyinin ve son yıllarda ülke ekonomilerini doğrudan etkilemeye başlayan finansal sistemin gelir dağılımı üzerindeki etkileri, önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir.

2.1.1. Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımı

Gelir dağılımının en temel belirleyici unsurlarından birinin ekonomik büyüme olduğu yönündeki görüşler Kuznets (1955) çalışmasına dayanmaktadır. Kuznets (1955) sanayileşme sürecinin başlangıç aşamalarında gelir eşitsizliğindeki artışın kaçınılmaz bir durum olduğu, fakat sanayileşmenin daha sonraki aşamalarında gelir eşitsizliğinin azalma eğilimine gireceğini iddia etmiş kısaca ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasında ters U-eğrisi şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğu görüşünü savunmuştur.

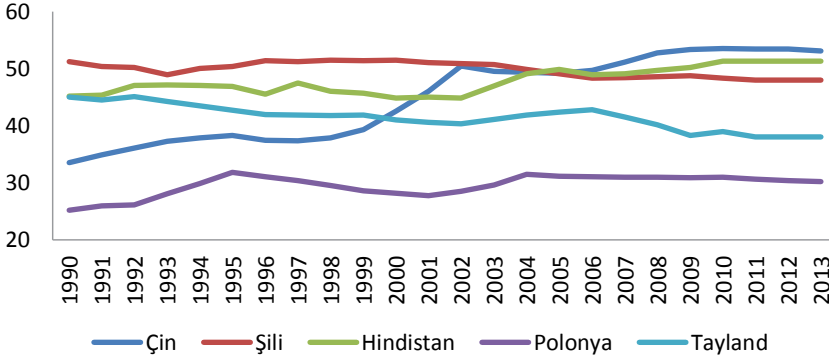
Şekil 2.1. Seçilen Ülkelerin Kişi Başı Reel GSYH Düzeyleri (Dolar cinsinden 1990- 2013)

Çalışmada gözlemlenen gelişen ekonomiler için ekonomik büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi, tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla inceleyebilmek amacıyla ele alınan dönemde (1990-2013) oransal olarak en yüksek büyümeyi yakalamış olan 5 ülkenin kişi başı reel GSYH'leri Şekil 2.1'de ve Gini katsayıları Şekil 2.2'de görülmektedir. Şekil 2.1 ve Şekil 2.2 birlikte değerlendirildiğinde, Şili ve Tayland'ın kişi başı reel GSYH'lerinin 1990 yılında sırasıyla 6105.5 ve 2502.7 dolar düzeyinden 2013 yılında sırasıyla 14364.1 ve 5612.6 dolar düzeyine yükseldiği ve bu iktisadi zenginleşme ile birlikte Şili'nin Gini katsayısının 1990 yılında 51.2 düzeyinden 2013 yılında

47.9 düzeyine; Tayland'ın Gini katsayısının da 1990 yılında 45.1 düzeyinden 2013 yılında 38.1 düzeyine azaldığı görülmektedir.

Şekil 2.2. Seçilen Ülkelerin Gini Katsayıları (1990-2013)

Bu ülkeler için iktisadi kalkınmanın gelir dağılımına olumlu etkilerinin mevcut olmasına rağmen diğer ülkeler için aynı durum söz konusu değildir. Çin, Hindistan ve Polonya, söz konusu dönemde yakalamış oldukları hızlı ekonomik büyüme performanslarına karşın gelir eşitsizliklerinin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Bu durum, ülkelerin gelir eşitsizliklerini azaltma noktasındaki başarılarının yalnızca ekonomik büyümeye bağlı olmadığı bir başka deyişle doğrudan ekonomik büyüme ile belirlenmediği, ekonomik büyüme sonucunda artan milli gelirin dönüştürüldüğü yatırım alanlarına da bağlı olduğunu göstermektedir.

Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini etkileme kanalları incelendiğinde iki farklı sınıflandırma ortaya çıkmaktadır. Birinci kanal ekonomik büyüme sürecinin gelir eşitsizliği üzerindeki doğrudan etkilerini, ikincisi ise ekonomik büyümenin kaynağını oluşturan unsurların gelir eşitsizliği üzerindeki dolaylı etkilerini içeren kanaldır (Wang ve Greaney, 2016:3).

Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliğini doğrudan etkileme kanalları incelendiğinde öncelikle Kuznets eğrisinde iddia edilen ilişkinin, nüfusun ağırlıklı olarak istihdam edildiği sektörler ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Eşitsizliğin kısa dönemde arttığı ve uzun dönemde azaldığı şeklindeki hipotez, nüfusun tarım sektöründen imalat sektörüne geçişi ile açıklanmaktadır. Söz konusu dönüm noktası ise sektör içi ve sektörler arası ücret farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Nitekim, Triple (1999), sektörler arasındaki geçişten kaynaklanan Kuznets eğrisini güncelleyerek ekonomik büyümenin imalat

sektöründen hizmet sektörüne geçiş ile devam eden sürecini de göz önünde bulundurmuş ve ekonomik büyüme ile gelir eşitsizliği arasında S-eğrisi şeklinde bir ilişkiyi ortaya koymuştur. Ekonomik büyümenin eşitsizlik üzerindeki ikinci doğrudan etkisi, üretim faktörlerinin üretimden aldıkları paylar ile yakından ilişkilidir. Çünkü sermaye gelirleri, gelir dağılımı gruplarının üst segmentlerinde yoğunlaşmaktadır ve bu gelirler emek gelirine göre ekonomik büyümeye daha fazla duyarlıdır. Bu durum, sermaye sahiplerinin emek sahiplerine göre artan milli gelirden daha fazla pay almalarına ve gelir dağılımındaki uçurumun daha fazla artmasına yol açmaktadır. Üçüncü doğrudan etki, ekonomik büyümenin yoksul kesimlere sağladığı muhtemel faydalar ile ilişkilidir. Çünkü düşük büyüme oranlarına ulaşılan dönemlerde, piyasalarda maliyet minimizasyonu yönünde bir baskı oluşmakta ve bu baskı, düşük gelirli kesimlerin kayıt dışı sektörlerde düşük ücretlerle istihdam edilmelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla ekonomik büyümenin hızlanmasıyla artan iş olanakları, düşük gelirli kesimlerin daha yüksek ücretlerle istihdam edilmelerine yol açacak ve gelir eşitsizliğini azaltacaktır.

Ekonomik büyümenin gelir eşitsizliği üzerindeki dolaylı etkileri ise genellikle ekonomik büyümenin temel katalizörü olarak kabul edilen küreselleşme ve teknolojik değişim gibi faktörler ile açıklanmaktadır (Zhuang vd. 2014). Küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkileri üzerine iddia edilen görüşler, standart dışı ticaret teorisinde Stolper-Samuelson teoremine dayanmaktadır. Bu teoreme göre, ülkelerin dış ticaret sürecine açılmaları ile birlikte ticaretin tarafı olan ülkeler için kıt olan faktörün yüksek getirisi azalmakta, bol olan faktörün düşük getirisi artmaktadır. Bu durum bölüşüm teorileri açısından değerlendirildiğinde, küreselleşme süreci ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde kıt faktör olarak kabul edilen nitelikli ya da eğitilmiş işgücü ücretlerinin azalacağı ve bol faktör olarak kabul edilen niteliksiz işgücü ücretlerinin artacağı şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu teoreme göre küreselleşme, gelir eşitsizliği sorununun azalmasıyla sonuçlanmaktadır. Küreselleşmenin, uluslararası ekonomik entegrasyonun başlangıç döneminde yalnızca dış ticaret ile bağdaştırılması, günümüz iktisadi düzenini tam olarak yansıtmadığından daha sonraki dönemlerde bu teorem yalnızca ticari serbestleşme aracılığıyla incelenmemiş, doğrudan yabancı yatırımların eşitsizlik üzerindeki etkileri de incelenmeye başlamış ve çok sayıda araştırmacı tarafından ampirik olarak incelenmiştir (Wang ve Greaney, 2016:8-10).

Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerinde dolaylı etkisinin açıklandığı ikinci temel faktör ise teknolojik değişimdir. Teknolojik değişimin ülkelerin iktisadi kalkınma süreçlerinin en temel unsurlarından biri olduğu kabul edilmekle birlikte, teknolojinin gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etkiler

de ülkedeki işgücünün eğitim ve beceri düzeyiyle yakından ilişkilidir. Çünkü nitelikli veya eğitilmiş işgücü yeni gelişen teknolojilere daha kolay uyum sağlamaktadır. Buna karşın, niteliksiz, bir diğer deyişle düşük ücretler ile istihdam edilen işgücünün bu teknolojilere ayak uyduramaması bu kesimin istihdam sorunu yaşamasına veya nispeten daha düşük ücretlerle istihdam edilmesine yol açmaktadır. Bu durum teknolojik gelişimin gelir eşitsizliğini arttırıcı yöndeki muhtemel etkisini ortaya koymaktadır.

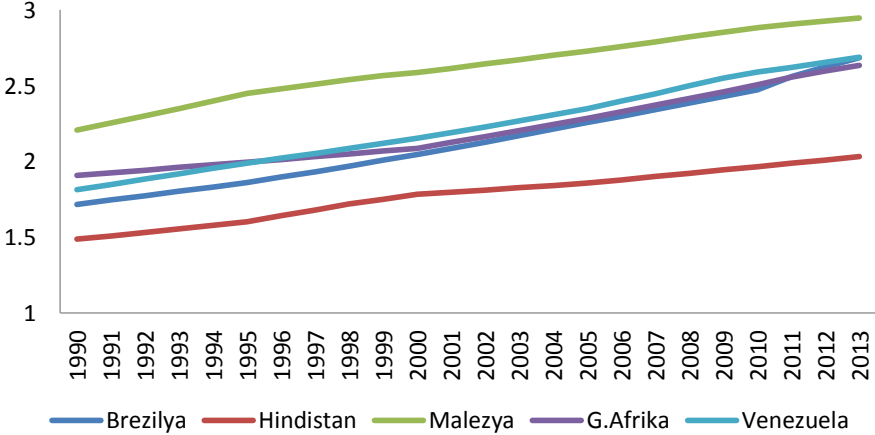
Ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini açıklayan görüşler incelendiğinde iki temel varsayım ve bu varsayımlara dayalı bazı etkisizlikler göze çarpmaktadır. Öncelikle ekonomik büyümenin gelir dağılımı üzerindeki dolaylı ve dolaysız etkilerini açıklayan tüm argümanlar ülkedeki işgücünün eğitim ve nitelik seviyesi ile yakından ilişkilidir. Bu durumda söz konusu faktörlerin gelir dağılımı üzerinde önemli bir etki oluşturması için ya da bu faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için beşeri sermaye faktörüne önem verilmelidir. Çünkü hem küreselleşmenin hem de teknolojik değişimin gelir dağılımı üzerinde oluşturdukları etkiler, ülkenin beşeri sermaye stoku ile yakından ilişkilidir. Ayrıca küreselleşmenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların, küresel iktisadi düzenin evrimi ile birlikte ticari serbestleşme faktöründen doğrudan yabancı yatırımlara güncellendiği görülmektedir. Buna karşın, günümüzde küresel iktisadi entegrasyonun ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini finansal sistem üzerinden yönlendirmeye başladığı bilinmektedir. Son olarak, söz konusu faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin, devletlerin uygulayacağı politikalara da bağlı olduğu görülmektedir. Nitekim, ekonomik büyümenin yavaşladığı dönemlerde düşük ücretlerin geçerli olduğu kayıt dışı sektörlerde işgücü transferi veya serbest piyasa mekanizmasında niteliksiz işgücünün mevcut düşük ücretlerinin teknolojik gelişim sürecine uyum sağlayamamaları sonucunda daha da azalması, hükümetlerin yasalar aracılığıyla önleyebilecekleri veya olumsuz etkileri indirgeyebilecekleri durumlardır. Bu durum ise ülkedeki hukukun üstünlüğü ve ülkelerin demokrasi düzeyi ile yakından ilişkilidir.

Tüm bu bilgiler ışığında, çalışmanın temel amaçları ile de bağlantılı biçimde, uluslararası entegrasyonun etkilerini yoğun biçimde hissettirmeye başladığı finansal sistemdeki gelişmelerin; ülkelerin beşeri sermaye stoku artış ve azalışlarının ve ülkelerin demokrasi düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki oluşturdukları etkilerin incelenmesi önem arz etmektedir.

2.1.2. Beşeri Sermaye ve Gelir Dağılımı

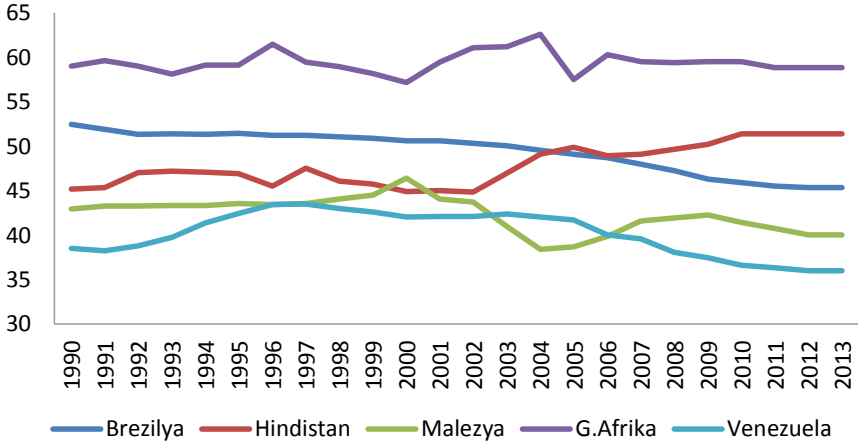
İktisat literatüründe beşeri sermaye özellikle de toplumun eğitim düzeyi gelir dağılımını etkileyen en önemli faktörlerden birisi olarak kabul edilmektedir. Nitekim, politika yapımcılar yüksek eğitim harcamalarını gelir eşitsizliğini azaltma amacıyla önemli bir politika aracı olarak kullanmaktadırlar. Buna karşın, son yıllarda beşeri sermaye stokundaki artışın gelir dağılımı üzerindeki etkisinin belirtildiği kadar net olmadığı, birçok faktöre bağlı olarak değişebileceği yönünde tartışmalar başlamıştır. Örneğin, yüksek eğitim harcamalarına rağmen eğitimin nüfus arasındaki adaletsiz dağılımı ya da eğitim eşitsizliği, gelir eşitsizliğinin daha da artmasına yol açabilmektedir (Gregorio ve Lee, 2002:396).

Şekil 2.3. Seçilen Ülkelerin Beşeri Sermaye Endeksleri (1990-2013)

Şekil 2.3'te 1990-2013 yılları arasında en yüksek beşeri sermaye stoku artışına sahip 5 ülke için beşeri sermaye endeksindeki ve Şekil 2.4'te Gini katsayılarındaki değişimler sunulmaktadır. Şekil 2.3 incelendiğinde seçilen 5 ülkenin de beşeri sermaye endeksi değerlerinin önemli ölçüde arttığı; en yüksek beşeri sermaye stokuna sahip ülkenin Malezya ve en düşük beşeri sermaye stokuna sahip ülkenin de Hindistan olduğu görülmektedir.

Şekil 2.4. Seçilen Ülkelerin Gini Katsayıları

Bu göstergeler, Şekil 2.4'teki Gini katsayıları ile birlikte değerlendirildiğinde; 1990-2013 yılları arasında Brezilya'nın Gini katsayısının 52.4 düzeyinden 45.3 düzeyine, Malezya'nın Gini katsayısının 42.9 düzeyinden 40.1 düzeyine, G.Afrika'nın Gini katsayısının 58.9 düzeyinden 58.8 düzeyine ve Venezuela'nın Gini katsayısının 38.4 düzeyinden 35.9 düzeyine azaldığı görülmektedir. Buna karşın yalnızca Hindistan'ın gelir dağılımı, beşeri sermaye birikimindeki artıştan olumlu yönde etkilenmemiş; Gini katsayısı söz konusu dönemde 45.1 düzeyinden 51.3 düzeyine yükselmiştir. Bu göstergeler, beşeri sermaye birikimindeki artışın birçok gelişen ekonomi için eşitsizliği azaltmak amacıyla uygulanacak temel politika araçlarından biri olabileceğini fakat beşeri sermayenin bölüşüm üzerindeki etkilerinin de ülkelerin farklı iç dinamiklerine göre farklılaşabileceğini göstermektedir.

Beşeri sermayenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik en kapsamlı hipotez, Knight ve Sabot (1983) tarafından geliştirilmiş ve beşeri sermaye stokundaki artışın gelir dağılımını iki farklı biçimde etkileyebileceği iddia edilmiştir. Bileşen etkisi (composition effect) olarak adlandırılan birinci etkiye göre, beşeri sermayedeki artış toplumun oransal olarak nitelikli işgücünü arttırmakta dolayısıyla başlangıçta gelir eşitsizliğini arttırmakta ve belirli bir eğitim düzeyine ulaşıldıktan sonra gelir eşitsizliği azalmaktadır. Ücret sıkıştırma etkisi (wage compression effect) olarak adlandırılan ikinci etkiye göre ise beşeri sermayedeki artış ile birlikte nitelikli işgücü arzının artacağı dolayısıyla eğitimin getirisinin azalacağı ve böylece gelir eşitsizliğinin azalacağı iddia edilmektedir.

2.1.3. Demokrasi Düzeyi ve Gelir Dağılımı

Demokrasi, bir ülkedeki bireylerin ülkenin kamu politikalarını belirleyecek olan hükümet liderlerini kısıtlama olmaksızın seçtikleri siyasi rejimi ifade etmektedir (Islam, 2018:2). Bir ülkede gelir dağılımını düzenleyici politika uygulamalarının başarıya ulaşabilmesi için; yüksek kurumsal kalitenin, güçlü demokratik kurumların ve yozlaşma düzeyi düşük bir kamusal sistemin gerekliliği gelir dağılımı adaletinin sağlanmasında demokrasi düzeyinin önemi ne vurgu yapmaktadır. Nitekim, Rivera- Batiz ve Rivera-Batiz (2002), bir ülkedeki demokratik kurumların gücünün, o ülkenin sivil toplum kuruluşlarının söz konusu özgür seçimlere ne ölçüde izin verdiklerine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca, Acemoglu vd. (2015), demokratikleşme süreci ile birlikte politik gücün, toplumdaki düşük gelirli kesimlere yayılacağını ve bu durumun da yoksul kesim yanlısı politikalara eğilimi arttıracığını dolayısıyla gelir eşitsizliğini azaltacağını öne sürmektedir.

Tablo 2.1. Seçilen Gelişen Ekonomiler İçin Demokrasi Endeksi ve Gelir Dağılımı

Ülke/Gösterge	1990	1995	2000	2005	2010	2013
Bangladeş Gini	35.2	38.5	39.7	42.6	42.1	42.1
Bangladeş DE.	5.0	3.5	3.5	4.0	3.5	3.5
Türkiye Gini	44.6	45.2	40.7	40.5	37.8	38.1
Türkiye DE.	3.0	5.0	4.5	3.0	3.0	3.5
Arjantin Gini	41.6	42.9	45.7	44.4	39.8	37.9
Arjantin DE.	2.0	2.5	1.5	2.0	2.0	2.0
Endonezya Gini	32.0	35.8	33.0	35.6	39.2	42.1
Endonezya DE.	5.5	6.5	3.5	2.5	2.5	3.0
Pakistan Gini	32.5	31.4	30.3	31.7	36.7	38.5
Pakistan DE.	4.0	4.0	5.5	5.5	4.5	4.5

Not: DE, Demokrasi Endeksini ifade etmektedir.

Tablo 2.1'de 1990-2013 döneminde demokrasi endeks değerleri en fazla dalgalanma yaşayan 5 ülkenin demokrasi endeksi değerleri ve bu ülkelerin Gini katsayıları görülmektedir. Yüksek demokrasi endeksi değerlerinin daha az demokrasiye işaret ettiği tabloda, Bangladeş'in 1990 yılından 2013 yılına

kadar demokrasi düzeyinde yaşanan artışa karşın gelir eşitsizliğinin arttığı; Türkiye'nin ise söz konusu dönemde demokrasi düzeyindeki azalışa karşın gelir eşitsizliğinin önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Benzer biçimde, Endonezya'nın demokrasi düzeyindeki artışa karşın gelir eşitsizliğinin gözlemlenen süreçte arttığı görülmüştür. Buna karşın, Pakistan'ın demokrasi düzeyi 1990 yılından 2013 yılına kadar azalış göstermiş ve bu azalış karşısında Gini katsayısı da artmıştır.

Geniş bir bakış açısıyla incelendiğinde demokrasinin, ekonomik serbestleşme ile birlikte liberalizmin merkezinde yer aldığı görülmektedir. Nitekim, serbest seçimin öneminin sürekli olarak vurgulandığı liberalizm iki ana akımdan oluşmaktadır. Cumhuriyetçi liberalizm, tercih edilen siyasi rejimin demokrasi olduğunu savunmakta; ticari liberalizm ise serbest piyasa kapitalizminin tercih edilen ekonomik rejim olduğunu savunmaktadır (Zacher ve Matthew, 1995). Böylece, söz konusu iki temel tercihin birbirini besleyerek ideal ekonomik ve politik düzeni sağladığı iddia edilmektedir. Bu tercihler gelir dağılımı açısından değerlendirildiğinde, ülkelerin demokratikleşme sürecinin, ekonomik serbestleşme politikalarına elverişli bir ortam yaratacak olan kontrol ve denge sistemleri oluşturarak gelir dağılımı adaletini bozucu yöndeki rant arayışlarını sınırladığı yönünde görüşlerin mevcut olduğu görülmektedir (De Haan ve Sturm, 2003). Buna karşın, eşitlikçi bir toplumsal yapıya hizmet eden demokrasi ile özel teşebbüs ilkelerine dayalı olan kapitalizm, gelirin yeniden dağıtımı konusunda birbiri ile çelişen sonuçlara yol açabilecek politika uygulamalarını önermektedir. Örneğin gelir eşitsizliğini azaltıcı yönde bir etki oluşturan artan oranlı vergi uygulamaları demokratik sistem ile ilişkilendirilirken, kapitalizm doğası gereği bireyleri farklı düzeylerdeki gelir ile ödüllendirmektedir. Bu doğrultuda, demokrasi gelir dağılımı adaletini teşvik ederken, kapitalizm gelir eşitsizliğine hizmet edebilmektedir. Dolayısıyla ülke içindeki çarpık bir gelir dağılımı, politik gücün de ülke içinde çarpık dağılımına yol açarak demokrasiyi ve demokrasinin gelir eşitsizliğini azaltıcı etkisini ortadan kaldırmaktadır (Reuveny ve Li, 2003: 577).

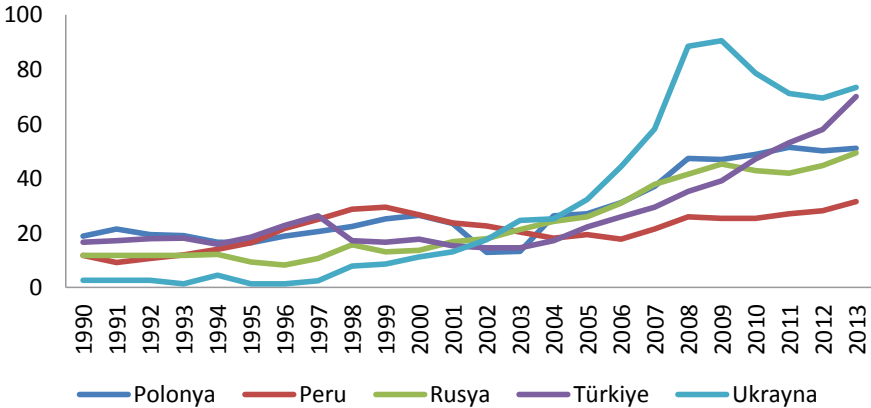
2.1.4. Finansal Gelişim ve Gelir Dağılımı

Ülkelerin küresel finans sistemine entegrasyonun ve finansal sistemdeki gelişmelerin ekonomik büyüme performansları üzerindeki olumlu etkilerinin geçerli olduğu yönündeki görüşlere karşın, söz konusu olumlu etkinin toplumun farklı gelir düzeylerindeki kesimlerine yansıma biçimi son yıllarda önemli bir tartışma konusu haline gelmiştir. Galor ve Zeira (1993), finansal gelişimin ülkedeki piyasa kapitalizasyonunu uyararak milli geliri arttıracığını ve milli gelirdeki artışın da gelir eşitsizliğini azaltacağını; mali olanakları kısıtlı olan düşük gelirli kesimlerin finansal araçlara erişiminin kolaylaşması

ile birlikte bu kesimin kendi iş olanaklarını kurmaları için gerekli olan fonları finansal sistemden elde edeceklerini iddia etmektedir. Benzer şekilde, Canavire-Bacarreza ve Rioja (2009), düşük gelirli ailelerin finansal sistemden elde edecekleri fonları çocuklarının eğitim süreçlerinde kullanarak ülkedeki beşeri sermaye stokuna katkı yapacaklarını ve bu katkının da gelir eşitsizliğini azaltacağını ifade etmektedir.

Finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki yukarıda değinilen muhtemel olumlu etkilerine karşın, finansal araçlara erişimin yüksek ve düşük gelirli kesimler arasındaki uçurumu daha da arttıracığı yönünde görüşler de mevcuttur. Rajan ve Zingales (2003), kurumsal kaliteden yoksun olan ülkelerde finansal gelişimin yalnızca yüksek gelirli kesimlere fayda sağlayarak gelir eşitsizliğini arttıracığını iddia etmektedir. Bu görüşe göre, söz konusu şartlar altında finansal sistem olgunluk aşamalarına ulaştığında bile yüksek gelirli kesimlerin, düşük gelirli kesimlerin kredi erişimini engelleyeceği ve eşitsizliğin giderek artacağı ifade edilmektedir. Hendel vd. (2005) ise söz konusu ilişkiyi işgücünün yeteneği ile bağdaştırarak, finansal sistemden borçlanmayı daha kolay, eğitim faaliyetlerinden faydalanmayı daha satın alınabilir hale getirecek hükümet politikaları sonucunda artan eğitim düzeyinden, yetenekli işgücünün daha fazla fayda sağlayacağını ve ücretler üzerindeki yetenek priminin artmasıyla birlikte gelir dağılımı adaletinin bozulacağını iddia etmektedir.

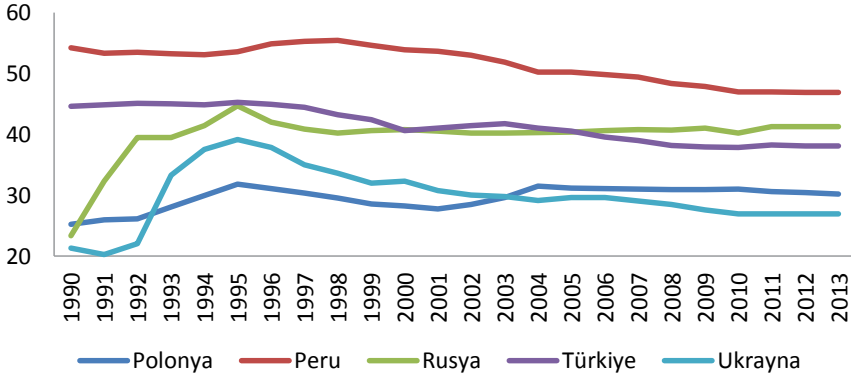
Şekil 2.5. Seçilen Ülkelerde Özel Sektöre Sağlanan Yurtiçi Kredilerin GSYH'daki % Payı

1990-2013 döneminde finansal gelişim açısından en iyi performans gösteren 5 gelişen ekonomi için finansal gelişim Şekil 2.5'te ve gelir dağılımı göstergeleri Şekil 2.6'da görülmektedir. Şekil 2.5 incelendiğinde öncelikle

söz konusu dönem aralığında en yüksek finansal gelişim performansına sahip ülkelerin Ukrayna, Polonya ve Rusya gibi geçiş ekonomileri oldukları göze çarpmaktadır. Bu ülkelerin 1991 yılı sonrası “merkezi planlı ekonomik sistem” ve “piyasa ekonomisi sistemi” arasındaki sistem dönüşümü çabaları, finansal gelişimin en temel nedeni olarak kabul edilebilir.

Şekil 2.6. Seçilen Ülkelerin Gini Katsayıları

Buna karşın, Şekil 2.6 incelendiğinde söz konusu ülkelerin piyasa ekonomisine geçişini takiben gelir eşitsizliklerinin önemli biçimde artmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca, incelenen 5 ülke için de finansal gelişimin hızlanmaya başladığı dönemin 2000-2005 yılları arası dönem olduğu ve bu dönemden sonra gelir eşitsizliğinin azaldığı görülmektedir.

Finansal gelişim ile gelir dağılımı arasında artan veya azalan biçimde doğru bir ilişkinin geçerli olduğu görüşlere rağmen, Greenwood ve Jovanovic (1990), söz konusu faktörler arasındaki ilişkinin sürekli olarak artan veya azalan bir süreç içermediğini iddia etmişlerdir. Bu görüşe göre, finansal gelişimin ilk aşamalarında ülkelerin ekonomik büyüme hızları düşük ve finansal altyapı yeterli düzeyde değildir. Daha sonraki aşamada finansal sistemdeki bilgi asimetrisinin de azalması ile birlikte finansal sistemin ülke ekonomilerine katkısı artmaya başlamakta fakat finansal araçlara erişimin yüksek maliyeti nedeniyle söz konusu gelişimden yalnızca yüksek gelirli kesimler fayda sağlamaktadır. Bu aşamada ülkenin milli geliri artmakta fakat düşük gelirli kesimlerin finansal araçlara erişimi henüz mümkün olmadığından dolayı gelir eşitsizliği de artmaktadır. Son aşamada ise hem finansal sistemin yeterli olgunluğa ulaşması sonucunda finansal araçlara erişimin ucuzlaması hem de artan milli gelir sonucunda ülkedeki toplam tasarruf oranlarının artması, düşük gelirli kesimlerin de finansal araçlara erişimini kolaylaştırmakta ve böy-

lece gelir eşitsizliği azalmaya başlamaktadır. Son yıllarda iktisat literatüründe ampirik olarak da incelenmeye başlayan bu hipotez, ilk olarak Greenwood ve Jovanovic (1990) tarafından ortaya atıldığından dolayı genellikle GJ hipotezi olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca, finansal gelişim ile birlikte gelir eşitsizliğinin belirli bir düzeye kadar artacağı ve daha sonra azalmaya başlayacağı argümanını içeren bu görüş, Kuznets (1955) çalışmasındaki ekonomik büyüme ve gelir eşitsizliği arasındaki ters U-şeklindeki ilişkiye benzer bir ilişkiyi öne sürdüğünden dolayı iktisat literatüründe “Finansal Kuznets Hipotezi” olarak da adlandırılmaktadır.

Finansal gelişim ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi açıklayan hipotezler incelendiğinde, finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki muhtemel etkilerinin ülkelerin kurumsal kalitesi ile yakından ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Kurumsal kalitenin gelir dağılımını düzenleyici politikaların başarısında sahip olduğu önem, ülkelerin demokrasi düzeylerinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin de incelenmesini gerektirmektedir.

2.2. GELİR DAĞILIMININ DİNAMİKLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR TARAMASI

Gelir dağılımını belirleyen faktörler üzerine çok sayıda argümanın mevcut olmasına rağmen, söz konusu faktörleri ampirik olarak inceleyen çalışmaların az sayıda olduğu görülmektedir. Bu çalışmada incelenen faktörlerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini araştıran ampirik literatür özeti Tablo 2.2.’de görülmektedir. Beşeri sermayenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmalar değerlendirildiğinde, beşeri sermayenin göstergesi olarak genellikle eğitim düzeyi veya eğitim harcamalarından faydalanıldığı ve farklı yatay kesitler için farklı bulguların elde edildiği görülmektedir. Gregorio ve Lee (2002), 49 ülke için beşeri sermaye birikimi ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi panel SUR (seemingly unrelated regression) yöntemi aracılığıyla ve 1960-1990 dönemini ele alarak incelemiş ve çalışma sonucunda beşeri sermaye birikimindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde, Muller (2002) beşeri sermaye ve gelir eşitsizliği ilişkisini 50 ABD eyaleti ve 1989-1990 dönemi için yatay kesit analizinden faydalanarak incelemiş ve çalışma sonucunda beşeri sermayenin gelir eşitsizliğini azalttığı yönünde bulgulara ulaşmıştır.

Tablo 2.2. Gelir Dağılımının Dinamiklerine Yönelik Literatür Özeti

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Beşeri Sermaye ve Gelir Dağılımı				
Gregorio ve Lee (2002)	49 Ülke	1960-1990	SUR regresyon modeli	Beşeri sermaye artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Muller (2002)	50 ABD Eyaleti	1989-1990	Yatay kesit analizi	Beşeri sermaye artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Rodriquez-Pose ve Tselios (2009)	AB Üyesi Ülkeler	1995-2000	GMM yöntemi	Beşeri sermaye artışı gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Keller (2010)	Gelişmiş Ülkeler	1970-2000	Panel regresyon yöntemi	Beşeri sermaye artışı gelir eşitsizliğini azaltmaktadır
Bergh ve Nilsson (2010)	79 Ülke	1970-2005	GMM yöntemi	Beşeri sermaye artışı, eşitsizliği arttırmaktadır.
Apergis vd. (2013)	ABD Eyaletleri	1981-2004	Panel VECM yöntemi	Eğitim düzeyi artışı, eşitsizliği azaltmaktadır.

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Mahmood ve Noor (2014)	55 Ülke	1970-2010	GMM yöntemi	Beşeri sermaye artışı, gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Demokrasi ve Gelir Dağılımı				
Carter (2006)	123 Ülke	1970-2000	Panel regresyon yöntemi	Demokrasi düzeyindeki artış, gelir eşitsizliğini arttırmaktadır.
Apergis vd. (2013)	ABD Eyaletleri	1981-2004	Panel VECM yöntemi	Demokrasi düzeyindeki artış gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Nikoloski (2015)	11 Ülke	1962-2006	GMM yöntemi	Demokrasi düzeyinin gelir eşitsizliği üzerinde istatistiki olarak anlamlı bir etkisi yoktur.
Amir-Ud-Din ve Khan (2017)	Pakistan	1963-2016	3SLS tahmincisi	Demokrasi düzeyindeki artış gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Finansal Gelişim ve Gelir Dağılımı				
Nikoloski(2010)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	1962-2006	Dinamik Panel Veri Analizi	Finansal sektörün gelişimi ile gelir eşitsizliği arasında ters U-eğrisi şeklinde bir ilişki geçerlidir.
Jalil ve Feridun (2011)	Çin	1978-2006	ARDL Sınır Testi	Finansal gelişim, gelir eşitsizliğini azaltmaktadır.
Arora (2012)	Hindistan	2000-2007 (Aylık Veri)	Panel Veri Regresyon Analizi	Kırsal ve kentsel kesimler için ayrı ayrı yapılan analiz sonuçlarına göre finansal gelişim eşitsizliği sadece kentsel kesimlerde azaltmaktadır.
Nikoloski(2012)	Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	1962-2006	Dinamik Panel Veri Analizi	Finansal sektörün gelişimi ile gelir eşitsizliği arasında ters U-eğrisi şeklinde bir ilişki geçerlidir.

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Shahbaz vd. (2012)	İran	1965-2011	ARDL Sınır Testi, VECM Granger Nedensellik Testi	Finansal sektörün gelişimi ile gelir eşitsizliği arasında ters U-egrısı şeklinde bir ilişki geçerlidir.
Bahmani-Oskooee ve Zhang (2014)	17 Ülke	1963-2002	ARDL Sınır Testi	Çalışmada, 10 ülkede finansal piyasalardaki gelişimin, gelir dağılımı üzerindeki kısa vadeli etkilerinin dengede olduğu, bahsedilen etkilerin sadece Danimarka, Kenya ve Türkiye'de uzun dönemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Shahbaz vd. (2014)	İran	1965-2011	ARDL Sınır Testi	Çalışmada, finansal gelişme ile gelir dağılımı ilişkisi uzun dönemli olup, finansal gelişimin gelir eşitsizliğini azalttığı yönünde bir sonuca ulaşılmıştır. GJ Hipotezi geçerlidir. Finansal Kuznets eğrisi U şeklindedir.
Baiardi ve Morana (2015)	EURO Bölgesi	1985-2013	Hausman (ekzojenlik) Testi, Hansen-J istatistiği Kleibergen-Paap rk test	Çalışmada, Euro Bölgesi için Finansal Kuznets eğrisinin geçerli olduğu ve finansal kriz dönemlerinde Euro Bölgesindeki tüm ülkeler için gelir eşitsizliğinde kötüleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Yazar(lar)	Ülke/Ülke Grupları	Periyot	Metodoloji	Sonuç
Günaydın ve Çetin (2015)	Türkiye	1970-2006	Johansen-Juselius Eşbütünleşme Testi, Granger Nedensellik Testi	Çalışmada, ekonomik büyüme, ticari dışa açıklık ve gelir eşitsizliği değişkenleri arasında bir uzun dönem denge olduğu ve finansal Kuznets eğrisinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
Jauch ve Watzka (2015)	138 Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler	1960-2008	Dinamik Panel Veri Analizi	Çalışmada, Finansal kalkınmanın gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.
Satti vd. (2015)	Kazakistan	1991-2011	ARDL Sınır Testi	Çalışmada, GJ Hipotezi doğrulanmamış ve finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında U şeklinde bir ilişkinin var olduğu sonucuna ulaşılmıştır

Keller (2010) ve Apergis vd. (2013) de diğer iki çalışma ile benzer biçimde beşeri sermaye ve gelir eşitsizliği ilişkisini sırasıyla gelişmiş ülkeler ve

ABD eyaletleri için incelemiş ve yaptıkları ampirik analizler sonucunda beşeri sermayenin gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Buna karşın, Rodriguez-Pose ve Tselios (2009), söz konusu ilişkiyi AB üyesi ülkeler ve 1995-2000 gözlem aralığı için panel GMM (Generalized Method of Moments) yöntemi aracılığıyla incelemiş ve çalışma sonucunda AB ülkelerinin beşeri sermaye düzeylerindeki artışın gelir dağılımını bozucu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca Bergh ve Nilsson (2010) ve Mahmood ve Noor (2014) sırasıyla 79 ülke ve 55 ülke için panel GMM yönteminden faydalandıkları çalışmalar sonucunda beşeri sermayenin gelir eşitsizliğini arttırdığı bulgularına ulaşmışlardır. Özetle, beşeri sermaye ve gelir dağılımı ilişkisini inceleyen ampirik literatür incelendiğinde, teorik görüşler ile benzer biçimde genel kabul gören bir görüşün olmadığı ve bulguların incelenen ülke veya ülke grubuna göre değiştiği görülmektedir.

Demokrasi düzeyi ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarda demokrasinin göstergesi olarak genellikle ekonomik veya politik özgürlük endekslerinden faydalandığı ve birbiri ile farklılaşan sonuçların elde edildiği görülmektedir. Örneğin, Carter (2006), 123 ülke ve 1970-2000 gözlem aralığı için panel regresyon yönteminden faydalandığı çalışma sonucunda demokrasi düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Buna karşın, Apergis vd. (2013), 1981-2004 döneminde ABD eyaletlerinin demokrasi düzeyindeki artışın gelir dağılımı üzerindeki etkilerini panel VECM yöntemi ile inceledikleri çalışma sonucunda demokrasi düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı yönünde bulgulara ulaşmışlardır. Benzer şekilde, Amir-Ud-Din ve Khan (2017), Pakistan ve 1963-2016 dönemi için söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi 3SLS tahmincisi ile incelemiş ve çalışma sonucunda demokrasi düzeyindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Nikoloski (2015) ise 11 ülke ve 1962-2006 dönemi için demokrasinin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini panel GMM yönteminden faydalanarak incelemiş ve demokrasi düzeyinin gelir dağılımı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Çalışmanın temel amacı doğrultusunda, finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi inceleyen literatür değerlendirildiğinde; Nikoloski (2010), gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için 1962-2006 dönemini dinamik panel veri analizi ile incelediği çalışmada finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında ters-U şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğunu dolayısıyla finansal Kuznets hipotezinin bir başka deyişle Greenwood-Jovanovic (GJ) hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Jalil ve Feridun (2011) ise söz konusu ilişkiyi Çin için ve 1978-2006 dönemini baz alarak ARDL sınır testi yaklaşımı ile incelemiş ve çalışma sonucunda finansal gelişimin gelir eşitsizliğini azalttığı

yönünde ampirik bulgulara ulaşmıştır. Arora (2012), finansal gelişim ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi Hindistan için kırsal ve kentsel kesimlerin gelir dağılımları açısından ayrı ayrı değerlendirmek amacıyla 2000-2007 gözlem aralığını panel regresyon yöntemi aracılığıyla incelemiş ve çalışma sonucunda finansal gelişimin sadece kentsel kesimde gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmıştır.

Shahbaz vd. (2014), İran için 1965-2011 döneminde finansal gelişim ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi ARDL sınır testi aracılığıyla inceledikleri çalışma sonucunda finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında ters-U şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğu dolayısıyla finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Baiardi ve Morana (2015), söz konusu ilişkiyi Euro bölgesi ülkeleri için ve 1985-2013 gözlem aralığını baz alarak incelemiş ve çalışma sonucunda finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Benzer şekilde, Günaydın ve Çetin (2015) ise Türkiye için 1970-2006 dönemini baz alarak finansal gelişim ve gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi Johansen eşbütünleşme testi aracılığıyla incelemiş ve çalışma sonucunda finansal Kuznets eğrisi hipotezini doğrular nitelikte sonuçların geçerli olduğunu ifade etmişlerdir. Buna karşın, Satti vd. (2015), söz konusu ilişkiyi 1991-2011 dönemi ve Kazakistan ekonomisi için ARDL sınır testi aracılığıyla incelemişler ve çalışma sonucunda finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında U-şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğunu dolayısıyla finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçerli olmadığını ifade etmişlerdir. Jauch ve Watzka (2015) ise finansal gelişim ve gelir eşitsizliği ilişkisini gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden oluşan 138 ülkelik bir panel veri seti için ve 1960-2008 dönemini ele alarak incelemiş ve finansal gelişimin gelir eşitsizliğini arttırdığı sonucuna ulaşmışlardır.

3. BÖLÜM

Model, Veri ve Yöntem

Çalışmanın bu bölümünde gelişen ekonomilerde finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğini sınamak amacıyla yapılacak ampirik analizler için kurulan ampirik model tanıtılacak, ampirik modelde yer alan değişkenler ve bu değişkenlerin elde edildiği veritabanları hakkında bilgiler verilecektir. Daha sonra ampirik analizlerde faydalanılacak ekonometrik yöntemler tanıtılacaktır.

3.1. MODEL VE VERİ SETİ

Finansal gelişimin gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini araştıran çalışmalar incelendiğinde, gelir eşitsizliğini etkileyen temel faktörlerin reel milli gelir ve finansal gelişim olduğu bilinmekte; bu değişkenlere ek olarak bazı kontrol değişkenlerin de bağımsız değişken olarak modele dahil edildiği görülmektedir. Bu çalışmada gelir eşitsizliğinin, reel milli gelirin, finansal gelişimin, ülkenin demokrasi düzeyinin ve beşeri sermaye birikiminin bir fonksiyonu olduğu varsayılmıştır;

$$GINI = f(GDP, FD, DEM, HC) \quad (3.1)$$

şeklinde kurulan fonksiyonda GINI değişkeni gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısını, GDP değişkeni milli gelir düzeyini temsilen kişi başına düşen reel GSYH'yı, FD değişkeni finansal gelişimi temsilen özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin milli gelirdeki payını, DEM değişkeni ülkenin demokrasi düzeyini temsilen demokrasi endeksini, HC değişkeni ise beşeri sermaye birikimini temsilen beşeri sermaye endeksini ifade etmektedir. Çalışmada, literatür ile uyumlu olarak finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasındaki muhtemel doğrusal olmayan (non- linear) ilişkiyi göz ardı etmemek amacıyla oluşturulan logaritmik denklemin panel versiyonu şu şekildedir;

$$\ln GINI_{it} = \beta_0 + \beta_1 \ln GDP_{it} + \beta_2 \ln FD_{it} + \beta_3 \ln FD_{it}^2 + \beta_4 \ln DEM_{it} + \beta_5 \ln HC_{it} + \mu_{it} \quad (3.2)$$

denklemden bulunan değişkenlerden $\ln GINI$, gelir eşitsizliğini temsilen Gini katsayısının doğal logaritmasını (daha yüksek Gini katsayısı daha eşitsiz bir toplumu göstermekte); $\ln GDP$, ekonomik büyümeyi temsilen kişi başına düşen reel GSYH'nın doğal logaritmasını; $\ln FD$ ($\ln FD^2$) finansal gelişimi temsilen özel sektöre sağlanan yurtiçi kredilerin milli gelirdeki payının doğal logaritmasını (karesini); $\ln DEM$, demokrasi endeksinin doğal logaritmasını (demokrasi endeksi artışı daha düşük demokrasi düzeyini göstermekte); $\ln HC$, beşeri sermaye endeksinin doğal logaritmasını ifade etmektedir. Ayrıca i , t ve μ_{it} sırasıyla yatay kesiti (ülkeleri), periyodu ve hata terimini ifade etmektedir.

GDP serisi 2010 sabit fiyatlarıyla dolar cinsinden, FD ve FD^2 serileri milli gelirdeki pay cinsinden kullanılmış ve Dünya Bankası tarafından oluşturulan WDI (World Development Indicators) veritabanından elde edilmiştir. $GINI$ verileri Solt (2016) tarafından geliştirilen *SWIID 5.1* (The Standardized World Income Inequality Database) veritabanından; DEM verileri Freedom House veritabanından; HC verileri ise PWT 9.0 (Penn World Table) veritabanından elde edilmiştir.

Çalışmada 1990-2013 dönemini yıllık seriler aracılığıyla IMF tarafından yapılan gelişen ekonomiler sınıflandırmasına dayalı olarak 23 ülke ekonomisi incelenmiştir. Bu ülkeler; Arjantin, Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, G.Afrika, Tayland, Türkiye, Ukrayna ve Venezuela'dır.

3.2. YÖNTEM

Çalışmada, gelişen ekonomilerde finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğini sınamak amacıyla öncelikle modele dahil edilen değişkenlerin bütünlüşme derecelerini tespit etmek amacıyla panel birim kök testlerinden faydalanılmıştır. Serilerin durağanlığı Levin vd. (2002) tarafından geliştirilen ve Im vd. (2003) tarafından geliştirilen birim kök testleri aracılığıyla incelenmiştir. Değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliği ise Pedroni (1999) ve Kao (1999) eşbütünlüşme testleri aracılığıyla incelenmiştir. Daha sonra, ekonomik büyümenin, finansal gelişimin, demokrasi endeksinin ve beşeri sermaye birikiminin gelir dağılımı üzerindeki etkileri FMOLS (fully modified ordinary least squares) katsayı tahmincisi ile incelenmiştir. Ayrıca değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri, Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi aracılığıyla incelenmiştir.

3.2.1. Panel Birim Kök Testleri

Levin vd., (2002), her yatay kesit için yapılacak birim kök testlerinin, alternatif hipotez bağlamında sınırlı güce sahip olduğunu ve elde edilecek sonuçların dengeden önemli ölçüde sapmaları içereceğini iddia etmektedirler. Özellikle küçük örneklerde karşılaştırılması muhtemel bu soruna karşı Levin vd. (2002), tüm yatay kesitler için daha güçlü bir testi olan LLC (Levin-Lin-Chu) birim kök testini önermişlerdir. Her kesit için serilerin durağan olduğu yönündeki alternatif hipotezin, her bir zaman serisinin birim kök içerdiği yönündeki boş hipoteze karşı sınındığı testin genel denklemi şu şekildedir;

$$\Delta y_{it} = \tau y_{it-1} + \sum_{L=1}^{P_i} \theta_{iL} \Delta y_{it-L} + \alpha_{mi} d_{mt} \varepsilon_{it} , \quad m = 1,2,3 \quad (3.3)$$

denklemden yer alan d_{mt} ; deterministik değişkeni ve α_{mi} ; katsayı vektörünü temsil etmektedir. Denklemden bulunan P_i değeri bilinmediğinden test, üç adımda hesaplanmaktadır. İlk olarak paneldeki her bir seri için ayrı ayrı augmented Dickey Fuller (ADF) regresyonu uygulanmaktadır. İkinci adımda her bir seri için uzun ve kısa dönem standart hata oranları tahmin edilmekte ve üçüncü adımda ise havuzlanmış t istatistiği hesaplanmaktadır (Baltagi, 2005:240)

İlk adımda her bir yatay kesit için temel denklem uygulanmakta ve gecikme uzunluğunun (p_i) yatay kesitler arasında farklılaşmasına izin verilmektedir. T dönemi için maksimum gecikme uzunluğu (p_{max}) seçilmekte, tercihen daha küçük gecikme uzunluğu seçilirse θ_{il} 'nin t istatistiği kullanılmaktadır. Söz konusu t istatistikleri boş hipoteze dayalı olarak standart normal dağılıma sahiptir. P_i 'nin belirlenmesinden sonra Δy_{it-L} ve d_{mt} uygun deterministik değişken üzerine Δy_{it} ve y_{it-1} regresyonları uygulanarak e_{it} ve v_{it-1} kalıntıları elde edilmektedir.. Bu kalıntılarda,

$$e_{it} = \frac{e_{it}}{\sigma_{\varepsilon i}} , \quad v_{it-1} = \frac{v_{it-1}}{\sigma_{\varepsilon i}} \quad (3.4)$$

hesaplamalarıyla normalizasyon sağlanır. İkinci adımda uzun ve kısa dönem standart hata oranı hesaplanmaktadır. Birim kökün bulunduğunu kabul eden boş hipoteze dayalı olarak, modelin uzun dönem varyansı;

$$\sigma_{yi}^2 = \frac{1}{T-1} \sum_{t=2}^T \Delta y_{it}^2 + 2 \sum_{L=1}^K w_{KL} \left[\frac{1}{T-1} \sum_{t=2+L}^T \Delta y_{it} \Delta y_{it-L} \right] \quad (3.5)$$

hesaplamasıyla elde edilir (Levin vd., 2002:5-6). Denklemdeki, K geçiş gecikmesini, L ise normal gecikmeyi temsil etmektedir. K değeri varyansın tutarlılığını bozmayacak şekilde bulunmalıdır. $w_{KL} = 1 - \left(\frac{L}{K+1}\right)$ formülü kullanılarak Barlett çekirdeği hesaplanır. Ortalama standart hatayı elde etmek için de $S_N = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N s_i$ formülü kullanılmaktadır. Son adımda ise panel test istatistikleri, NT gözlem sayısı ile meydana getirilmiş regresyon kullanılarak hesaplanır;

$$e_{it} = \rho v_{i,t-1} + \varepsilon_{it} \quad (3.6)$$

denklemden t , her yatay kesit için ortalama gözlem sayısını, ρ , bireysel Augmented Dickey Fuller (ADF) ortalama gecikme uzunluklarını temsil etmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010:175).

LLC testinin serilerin durağanlık sınavasını yalnızca homojen yatay kesitlere yapılabilmesi bakımından kısıtlı bir testtir. Bu nedenle, Im vd. (2003), yatay kesitlerin heterojenliğine izin veren ve bireysel birim kök testi istatistiklerinin ortalamasıyla elde edilen alternatif bir birim kök testi olan IPS (Im-Pesaran-Shin) birim kök testini geliştirmişlerdir. (Baltagi, 2005:242). IPS testi şu regresyon denkleminde dayanmaktadır;

$$\Delta y_{it} = \mu_i + \beta_i y_{i,t-1} + \sum_{k=1}^{p_i} \theta_{i,k} \Delta y_{i,t-k} + \gamma_i t + \varepsilon_{it} \quad (3.7)$$

denklemin sabitli ve trendli şeklindedir. Dolayısıyla sabitli denklemin elde etmek için denklemden trendi çıkarmak gerekir. IPS testine göre sıfır hipotezinin reddedilmesi serilerden bir yada bir kaçının durağan olduğu anlamına gelmektedir.

Im vd., (2003), her bir yatay kesit için t istatistiğini $t_i = \beta_i / sh(\beta_i)$ şeklinde hesaplamıştır. Daha sonra t_i 'lerin ortalamasını alarak Z istatistiğini şu formülle hesaplamışlardır; $Z = \left(\frac{\sqrt{N}(t - E(t))}{var(t)} \right) \sim N(0,1)$. Bu formüldeki t değeri ise; $t = \frac{1}{N} (\sum_{i=1}^N t_i)$ formülü ile elde edilmektedir (Çetin ve Ecevit, 2010:174).

3.2.2. Panel Eşbütünlüşme Testleri

Literatürde en sık kullanılan panel eşbütünlüşme testlerinden biri Pedroni (1999) tarafından geliştirilmiştir. Bu test eşbütünlüşme vektörlerinin heterojenliğine izin veren bir testtir. Test hem dinamik ve sabit etkilerin panelin kesitleri arasındaki farklılığına izin vermekte hem de alternatif hipotez

altında eşbütünleşik vektörün kesitler arasındaki farklılığına izin vermektedir (Güvenek ve Alptekin, 2010:181).

Pedroni, değişkenler arasında eşbütünleşik ilişkinin olmadığı yönündeki boş hipoteze karşı 7 farklı test önermiştir. Bu testlerden dört tanesi panel eşbütünleşme istatistikleri, diğer üçü ise grup ortalamasının eşbütünleşme istatistikleridir.

Toplam dört testin bulunduğu birinci kategori test istatistiklerinin ilki, varyans oranı gibi parametrik olmayan bir istatistiktir. İkincisi parametrik olmayan, Phillips-Perron (PP) istatistiğinin panele uyarlanmış şekline benzer bir istatistiktir. Üçüncü istatistik ise PP-t istatistiğine benzeyen bir istatistik olup bu istatistik de parametrik değildir. Birinci kategorideki son istatistik ise parametrik olup Augmented Dickey Fuller (ADF)-t istatistiğine benzer bir istatistiktir.

İkinci kısımdaki üç istatistikten birincisi PP-rho istatistiğine, ikinci istatistik PP-t istatistiğine ve üçüncü istatistik ise ADF-t istatistiğine benzer özelliktedirler. Bu istatistiklerden hangilerinin daha avantajlı olduğu yönündeki kıyaslamalar ise verilerin toplanış sürecine bağlıdır. Pedroni, yedi istatistiğin örnek özelliklerini Monte Carlo simülasyonu ile araştırmış ve panelin zaman boyutunun az olması durumunda panel ADF-t ve grup ADF-t istatistiklerinin iyi sonuçlar verdiğini belirtmiştir (Kök ve Şimşek, 2006:7). Bu nedenle, bu çalışmada Pedroni (1999) tarafından geliştirilen eşbütünleşme testinin ADF'ye dayalı panel ADF ve grup ADF istatistikleri göz önünde bulundurulacaktır.

Pedroni (1999), test istatistiklerini hesaplariken öncelikle;

$$y_{i,t} = \alpha_i + \delta_{it} + \beta_{1i}x_{1i,t} + \beta_{2i}x_{2i,t} + \dots + \beta_{Mi}x_{Mi,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (3.8)$$

şeklindeki panel eşbütünleşmenin genel regresyon kalıbını çalıştırmıştır. Regresyonda bulunan t , paneldeki zaman boyutunu; i , yatay kesit boyutunu ve M ise regresyondaki değişken sayısını ifade etmektedir. Pedroni, istatistikleri hesaplamak için özetle dört adım izlemiştir.

Birinci adımda, panel eşbütünleşmenin genel regresyon tahminini yapmış, regresyona dahil edilmesi gereken sabitin, zaman trendinin ve ortak kukla değişkenlerin regresyona dahil edildiğinden emin olduktan sonra kalıntıları daha sonra kullanmak için hesaplamıştır.

İkinci adımda, orijinal serilerin her kesit için farkları alınmış ve $\Delta y_{i,t} = \beta_{1i}\Delta x_{1i,t} + \beta_{2i}\Delta x_{2i,t} + \dots + \beta_{Mi}\Delta x_{Mi,t} + n_{i,t}$ şeklinde farklılaşmış her regresyon için kalıntıları hesaplamıştır.

Üçüncü adımda ise Newey-West (1987) tahmincisi gibi herhangi bir kernel tahmincisini kullanarak bir önceki adımdaki $n_{i,t}$ 'nin uzun dönem varyansı olan L^2 'yi hesaplamıştır. Dördüncü adımda ise ilk adımda elde edilmiş olan orijinal regresyonun kalıntılarını parametrik ve parametrik olmayan istatistikler için iki farklı şekilde kullanmıştır. Parametrik olmayan istatistikler için $e_{i,t} = \gamma_i e_{i,t-1} + u_{i,t}$ tahmin edilmiş ve elde edilen kalıntıları kullanarak $u_{i,t}$ 'nin uzun dönem varyansı hesaplanmıştır.

Elde edilen varyansı σ_i^2 ile simgeleyerek $\lambda_i = \frac{1}{2}(\sigma_i^2 - s_i^2)$ formülünü hesaplamıştır. Burada s^2 ifadesi $u_{i,t}$ 'nin basit varyansını ifade etmektedir.

Parametrik istatistikler için ise $e_{i,t} = \gamma_i e_{i,t-1} + \sum_{k=1}^{K_i} \gamma_{i,k} \Delta e_{i,t-k} + u_{i,t}$ formülü uygulanarak ve kalıntılar kullanarak $u_{i,t}$ 'nin basit varyansı hesaplanır. Çalışmamızda faydalanılacak panel-ADF ve grup-ADF istatistiklerinin hesaplanması ise şu şekildedir; (Pedroni, 1999:7-9).

Panel t-istatistiği (parametrik)

$$Z_{t,N,T}^* = \left(s_{N,T}^{*2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T L_{11i}^{-2} e_{i,t-1}^{*2} \right)^{-1/2} \sum_{i=1}^N \sum_{t=1}^T L_{11i}^{-2} (e_{i,t-1}^* \Delta e_{i,t}^*) \quad (3.9)$$

Grup t-istatistiği (parametrik)

$$N^{-1/2} Z_{t,N,T}^* = N^{-1/2} \sum_{i=1}^N \left(\sum_{t=1}^T s_i^{*2} e_{i,t-1}^{*2} \right)^{-1/2} \sum_{t=1}^T e_{i,t-1}^* \Delta e_{i,t}^*$$

Pedroni testinde tahmin edilen regresyon, özet olarak ifade edildiğinde ise şu şekildedir;

$$e_{i,t} = \gamma_i e_{i,t-1} + \sum_{k=1}^K \gamma_{i,k} \Delta e_{i,t-k} + u_{i,t}^* \quad (3.10)$$

Kao (1999), Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Dickey Fuller (DF) testlerine dayalı olarak bir eşbütünleşme testi geliştirmiştir (Baltagi, 2005:252). Kao eşbütünleşme testi temel olarak şu regresyonun uygulanmasıyla oluşmuştur;

$$e_{i,t} = \rho e_{i,t-1} + \sum_{j=1}^{\rho} \varphi_j \Delta e_{i,t-j} + v_{it\rho} \quad (3.11)$$

Kao, yukarıdaki denkleme uygulanacak bir DF testi de önermiştir (Kao, 1999:8). DF testi ise şu şekildedir;

$$DF_t^* = \frac{t_\rho + \frac{\sqrt{6N}\sigma_V}{2\sigma_{0V}}}{\sqrt{\frac{\sigma_{0V}^2}{2\sigma_V^2} + \frac{3\sigma_V^2}{10\sigma_{0V}^2}}}$$

Kao testinde sıfır hipotezi eşbütünlük yoktur şeklindedir. Test, AR katsayılarını ve homojen eşbütünel vektörleri uygulamaya koymaktadır. Fakat bir veya daha fazla eşbütünel vektör olması durumunda eşbütünel olan vektör ile ilgili herhangi bir tanımlama yapılamamaktadır (Yardımcıoğlu, 2013:64).

3.2.3. Panel Eşbütünlük Katsayı Tahmincisi

Sabit terimin, hata teriminin ve açıklayıcı değişkenlerin farkları arasındaki muhtemel korelasyonu hesaba katan bu test aynı zamanda bireysel kesitler arasında büyük ölçüde heterojenliğe izin vermektedir. Bu yöntemdeki parametrik olmayan uyarılma, otokorelasyon ve içsellik problemini düzeltmekte ve uyarlanmış bağımlı değişkenin bağımsız değişkenler üzerine regres edilmesi ile uzun dönemli katsayılar tahmin edilmektedir. Grup tahminlerinin ortalamalarının alınmasıyla ortalama grup FMOLS uzun dönem katsayıları elde edilmektedir. Pedroni (2000), bu testin küçük örneklemeler üzerindeki gücünü Monte Carlo simülasyonları ile deneyerek, FMOLS testinin küçük örneklemelerdeki gücünün iyi olduğunu belirtmiştir (Kök ve Şimşek, 2006:8). Pedroni, panel eşbütünlüğün genel denklemi olan;

$$y_{i,t} = a_i + \beta x_{i,t} + \mu_{i,t} \quad (3.13)$$

$$x_{i,t} = x_{i,t-1} + \varepsilon_{i,t} \quad (3.14)$$

formülleri üzerinden hata terimi $\varepsilon_{i,t} = (\mu_{i,t}, \varepsilon_{i,t})$ nin asimptotik kovaryans matrisi olan Ω_i ile birlikte durağan olduğunu belirtmiştir. Bu durumda paneldeki her yatay kesit için değişkenler, β eşbütünlük vektörü ile eşbütünlüktedir. Panel FMOLS tahmincisi β ise şu şekilde hesaplanmaktadır;

$$\beta_{NT}^* = N^{-1} \sum_{i=1}^N (\sum_{t=1}^T (x_{it} - \bar{x}_i)^2)^{-1} (\sum_{t=1}^T (x_{it} - \bar{x}_i) Y_{it}^* - T \tau_i) \quad (3.15)$$

Denklemden bulunan

$$Y_{it}^* = (Y_{it} - \bar{Y}_i) - \frac{L_{21i}}{L_{22i}} \Delta x_{it}, \quad (3.16)$$

$$\tau_i = \Gamma_{21i} + \Omega_{21i}^0 - \frac{L_{21i}}{L_{22i}} (\Gamma_{22i} + \Omega_{22i}^0) \quad (3.17)$$

hesaplamalarıyla bulunmaktadır (Basher ve Mohsin, 2004:164).

3.2.4. Panel Nedensellik Testi

Çalışmada ekonomik büyüme, finansal gelişim, demokrasi endeksi ve beşeri sermaye birikimi arasındaki nedensellik ilişkilerinin geçerliliğini ve nedensellik ilişkilerinin yönünü belirleyebilmek amacıyla Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen DH panel nedensellik testinden faydalanılmıştır. Küçük örneklem üzerinde de tutarlı sonuçlar veren bu testte iki farklı istatistik hesaplanmaktadır;

$$W_{N,T}^{HNC} = \frac{1}{N} \sum_{i=1}^N W_{i,t} \quad (3.18)$$

$$Z_{N,T}^{HNC} = \sqrt{\frac{N}{2K}} (W_{N,T}^{HNC} - K) \rightarrow N(0,1) \quad (3.19)$$

paneldeki N yatay kesit için ayrı ayrı hesaplanan Wald istatistiklerinin ($W_{i,t}$) ortalaması alınarak panel istatistiği olan $W_{N,T}^{HNC}$ istatistiği elde edilmektedir. Testin, “seriler arasında homojen yapıda nedensellik yoktur” şeklindeki sıfır hipotezi, “seriler arasında heterojen yapıda nedensellik mevcuttur” şeklindeki alternatif hipoteze karşı sınanmaktadır.

Ampirik Bulgular

Bu bölümde, ikinci bölümde kurulan ampirik modele dahil edilen değişkenler arasındaki ilişkiler için yapılan ampirik analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bu doğrultuda, öncelikle serilerin durağanlık süreçlerinin belirlenmesi amacıyla panel birim kök testlerinden faydalanılmış, daha sonra değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin geçerliliği panel eşbütünleşme testleri aracılığıyla incelenmiş ve değişkenlerin uzun dönemli katsayı tahminleri panel eşbütünleşme tahmincileri aracılığıyla yapılmıştır. Daha sonra değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri tespit edilmiş ve bu bölümde sunulmuştur. Son olarak elde edilen bulgular doğrultusunda politika önerilerinde bulunulmuştur.

4.1. PANEL BİRİM KÖK TESTİ SONUÇLARI

Ekonomik büyümenin, beşeri sermayenin, demokrasi düzeyinin ve finansal gelişimin gelir eşitsizliği üzerindeki uzun dönemli etkilerinin incelenmesini amaçlayan çalışmada, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin bir başka deyişle eşbütünleşme ilişkisinin geçerliliğinin araştırılabilmesi için öncelikle serilerin durağanlık düzeylerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Çünkü, değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisinin incelenebilmesi için serilerin aynı düzeyden durağan yani serilerin birinci farklarından bütünüleşik olmaları (I(1)) gerekmektedir. Bu doğrultuda, çalışmada öncelikle serilerin durağanlık süreçleri Levin vd. (2002) ve Im vd. (2003) tarafından geliştirilen LLC ve IPS panel birim kök testleri ile incelenmiştir.

Tablo 4.1. Panel Birim Kök Testi

	LLC		IPS	
	Sabit	Sabit&Trend	Sabit	Sabit&Trend
<i>Düzey</i>				
lnGINI	0.454 (0.675)	-0.813 (0.207)	-0.731 (0.232)	-7.335*** (0.000)
lnGDP	1.695 (0.955)	-0.637 (0.261)	7.265 (0.998)	-1.179 (0.119)
lnCRE	-0.602 (0.273)	0.264 (0.604)	0.752 (0.774)	0.046 (0.518)
lnCRE ²	0.730 (0.767)	0.345 (0.635)	1.812 (0.965)	0.449 (0.673)
lnDEM	-2.895** (0.019)	0.309 (0.621)	-2.448*** (0.007)	-1.119 (0.131)
lnHC	-3.207*** (0.007)	-4.706*** (0.000)	0.858 (0.804)	-0.239 (0.405)
<i>Fark Değerleri</i>				
Δ lnGINI	-4.169*** (0.000)	-5.310*** (0.000)	-9.983*** (0.000)	-8.343*** (0.000)
Δ lnGDP	-11.659*** (0.000)	-10.510*** (0.000)	-10.513*** (0.000)	-8.668*** (0.000)
Δ lnCRE	-11.700*** (0.000)	-9.250*** (0.000)	-11.832*** (0.000)	-9.082*** (0.000)
Δ lnCRE ²	-11.385*** (0.000)	-7.299*** (0.000)	-11.378*** (0.000)	-8.256*** (0.000)

	LLC		IPS	
	Sabit	Sabit&Trend	Sabit	Sabit&Trend
<i>Düzye</i>				
$\Delta \ln \text{DEM}$	-15.907*** (0.000)	-13.416*** (0.000)	-16.819*** (0.000)	-15.612*** (0.000)
$\Delta \ln \text{HEC}$	-2.448** (0.012)	-2.721*** (0.003)	-2.462*** (0.006)	-3.160*** (0.000)

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içerisindeki değerler olasılık değerleridir.

Levin vd. (2002) ve Im vd. (2003) tarafından geliştirilen panel birim kök testleri sonuçları incelendiğinde, düzey değerlerinde GDP, CRE ve CRE² değişkenlerinin her iki teste göre de birim köklü oldukları görülmüştür. GINI değişkeni LLC testine göre birim köklü, IPS testine göre ise trendli modelde durağandır. DEM değişkeni, sabitli modellerde durağan, trendli modellerde ise birim köklüdür. HC değişkeni ise IPS testine göre birim köklüdür. Serilerin kesin olarak durağanlığından söz edebilmek için her iki teste göre de hem sabitli hem de trendli modelde serilerin durağan olması gerekmektedir. Serilerin birinci farkları alındıktan sonra tüm değişkenlerin durağan oldukları ve serilerin birim kök içerdiği yönündeki H₀ hipotezinin reddedildiği sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla değişkenler birinci farktan bütünlüktedir.

4.2. PANEL EŞBÜTÜNLEŞME TESTİ SONUÇLARI

Değişkenlerin birinci farklarında durağan olmaları dolayısıyla aynı düzeyden bütünlüklük olmaları, değişkenler arasında eşbütünlükleme ilişkisinin aranmasına izin vermektedir. Bu doğrultuda, çalışmada Pedroni (2001) ve Kao (1999) tarafından geliştirilen eşbütünlükleme testlerinden faydalanılmıştır. Eşbütünlükleme testleri sonuçları Tablo 4.2'de sunulmuştur.

Tablo 4.2. Panel Eşbütünleşme Testi

Test	İstatistik	Olasılık
Pedroni Panel-ADF	-3.391***	0.000
Pedroni Grup-ADF	-3.946***	0.000
Kao-ADF	-1.714**	0.043
Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistiki anlamlılığı ifade etmektedir.		

Panel eşbütünleşme testinde, Pedroni (2001) tarafından geliştirilen Panel- ADF ve Grup-ADF istatistikleri ve Kao (2003) tarafından geliştirilen ADF istatistiği baz alınmış; ve her iki test için de değişkenler arasında eşbütünleşme yoktur şeklindeki H_0 hipotezinin reddedildiği görülmüştür. Dolayısıyla Gini katsayısı, reel GSYH, finansal gelişim, finansal gelişimin karesi, demokrasi endeksi ve beşeri sermaye endeksi eşbütünleşiktir ve uzun dönemde birlikte hareket etmektedir.

4.3. PANEL FMOLS TAHMİNCİSİ SONUÇLARI

Değişkenlerin eşbütünleşik olmaları ve uzun dönemde birlikte hareket etmeleri sonucunda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini incelemek amacıyla uzun dönemli katsayı tahmincilerinden faydalanılması gerekmektedir. Bu doğrultuda, hem gelişen ekonomiler için panel tahmini yapabilmek hem de her ülke için ayrı ayrı etkileri tespit edebilmek amacıyla panel FMOLS katsayı tahmincisinden faydalanılmış ve bulgular Tablo 4.3'de sunulmuştur. Öncelikle, Tablo 4.3'de verilen grup ortalama tahmincisi gözlemlenerek reel GSYH'nın, finansal gelişimin ve karesinin, demokrasi endeksinin ve beşeri sermayenin, gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerini görebilmek amacıyla kullanılan Fully Modified Ordinary Least Squares(FMOLS) tahmincisi sonuçları incelendiğinde, reel GSYH'daki %1'lik artışın gelir eşitsizliğini %0.432 azalttığı, demokrasi endeksindeki %1'lik artışın (demokrasi düzeyinin azalması) gelir eşitsizliğini %0.034 arttırdığı, beşeri sermayedeki %1'lik artışın ise gelir eşitsizliğini %0.541 azalttığı görülmüştür. Bulgular, finansal Kuznets hipotezi bağlamında değerlendirildiğinde; finansal gelişim katsayısının negatif, finansal gelişimin karesinin ise pozitif olduğu dolayısıyla finansal gelişim ile eşitsizlik arasındaki ilişkinin, finansal Kuznets hipotezinin aksine ters U şeklinde değil, U-şeklinde oldu-

ğu sonucuna ulaşılmıştır. Özetle, gelişen ekonomilerde, finansal gelişim ile birlikte gelir eşitsizliği önce azalan daha sonra ise artan bir seyir izlemektedir.

Tablo 4.3.'de sunulan ampirik bulgular, her ülke için ayrı ayrı değerlendirildiğinde, reel GSYH'nın gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerin negatif olduğu bir diğer deyişle ulusal çıktıdaki artışın toplumun düşük gelirli kesimlerini oransal olarak daha fazla fayda sağladığı ülkelerin Arjantin, Peru, Filipinler, Rusya ve Ukrayna olduğu görülmektedir. Buna karşın, Endonezya, Malezya, Meksika, G.Afrika, Tayland ve Türkiye gibi ülkelerde reel GSYH'daki artış, gelir dağılımı adaletini olumsuz yönde etkilemekte ve ulusal milli gelirdeki artış toplumun yüksek gelirli kesimlerine daha fazla fayda sağlamaktadır.

Tablo 4.3. Panel FMOLS tahmincisi sonuçları

Ülkeler	lnGDP	lnFD	lnFD ²	lnDEM	lnHC
Arjantin	-0.302***	-3.473***	0.635***	0.108**	0.732*
	[0.008]	[0.000]	[0.000]	[0.042]	[0.093]
Bangladeş	-0.381	1.006**	-0.155**	0.008	1.718**
	[0.114]	[0.026]	[0.029]	[0.833]	[0.020]
Brezilya	-0.146	-0.139	0.014	0.015	-0.182**
	[0.195]	[0.318]	[0.383]	[0.332]	[0.033]
Bulgaristan	-0.415	-0.730	0.120	-0.042	0.545*
	[0.324]	[0.194]	[0.170]	[0.820]	[0.081]
Şili	-0.009	1.237**	-0.132**	0.074*	-0.976**
	[0.924]	[0.021]	[0.040]	[0.059]	[0.021]
Çin	0.109	-4.522	0.489	-1.171	0.486
	[0.245]	[0.530]	[0.522]	[0.181]	[0.607]
Kolombiya	0.007	2.353***	-0.349***	0.053	0.116
	[0.970]	[0.003]	[0.003]	[0.222]	[0.686]
Macaristan	-0.278*	0.467	-0.080	0.001	1.047**
	[0.087]	[0.459]	[0.352]	[0.990]	[0.036]

Ülkeler	lnGDP	lnFD	lnFD ²	lnDEM	lnHC
Hindistan	0.323	0.804	-0.111	0.076	-0.731
	[0.117]	[0.460]	[0.489]	[0.282]	[0.207]
Endonezya	0.530***	1.551***	-0.229***	0.102**	-0.535*
	[0.000]	[0.006]	[0.005]	[0.033]	[0.093]
Malezya	0.405*	0.220	-0.029	0.548***	-0.981*
	[0.082]	[0.874]	[0.842]	[0.001]	[0.077]
Meksika	0.324**	-0.619	0.095	0.019	-0.819***
	[0.028]	[0.149]	[0.175]	[0.494]	[0.000]
Pakistan	0.176	-2.384	0.342	0.268***	0.160
	[0.514]	[0.297]	[0.349]	[0.009]	[0.621]
Peru	-0.305***	0.210	-0.020	0.006	-0.045
	[0.000]	[0.162]	[0.428]	[0.719]	[0.655]
Filipinler	-0.221***	-0.796***	0.118***	0.067***	-0.526***
	[0.001]	[0.001]	[0.000]	[0.003]	[0.005]
Polonya	-0.654	-0.132	0.028	-0.178	0.623
	[0.189]	[0.739]	[0.658]	[0.196]	[0.161]
Romanya	0.120	0.218	-0.025	0.244***	-0.417
	[0.520]	[0.340]	[0.509]	[0.000]	[0.680]
Rusya	-0.374***	-1.172***	0.205***	0.725***	-1.737***
	[0.000]	[0.000]	[0.000]	[0.000]	[0.005]
G.Afrika	0.351*	1.579	-0.174	0.020	-0.278
	[0.087]	[0.337]	[0.312]	[0.131]	[0.208]
Tayland	0.240**	1.657	0.164	0.030*	-1.193***
	[0.026]	[0.240]	[0.264]	[0.089]	[0.000]
Türkiye	0.212**	-0.420***	0.060***	0.026	-1.249***
	[0.022]	[0.005]	[0.004]	[0.130]	[0.000]
Ukrayna	-0.481***	-0.193***	0.022	-0.064	3.034*
	[0.001]	[0.003]	[0.120]	[0.606]	[0.066]

Ülkeler	lnGDP	lnFD	lnFD ²	lnDEM	lnHC
Venezuela	0.046	0.217	-0.065	-0.036	-0.199*
	[0.734]	[0.559]	[0.303]	[0.452]	[0.091]
GRUP	-0.412***	-0.100***	0.020***	0.034*	-0.541**
	[0.000]	[0.008]	[0.000]	[0.070]	[0.028]

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde istatistikî anlamlılığı ifade etmektedir. Parantez içerisindeki değerler, olasılık değerlerini ifade etmektedir.

Elde edilen sonuçlar, ülkelerin demokrasi düzeyinin gelir dağılımı üzerindeki etkileri bağlamında değerlendirildiğinde; demokrasi düzeyindeki artışın, Arjantin, Şili, Endonezya, Malezya, Pakistan, Filipinler, Romanya, Rusya ve Tayland için gelir eşitsizliğini arttırdığı sonuçlarına ulaşılmaktadır. Beşeri sermaye birikimindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı ülkelerin ise Brezilya, Şili, Endonezya, Malezya, Meksika, Filipinler, Rusya, Tayland, Türkiye ve Venezuela olduğu görülmektedir. Buna karşın, Arjantin, Bangladeş, Bulgaristan, Macaristan ve Ukrayna için beşeri sermaye birikimindeki artışın gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği yönünde bulgulara ulaşılmıştır.

Son olarak finansal gelişim ve finansal gelişimin karesinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkileri incelendiğinde; ters U-eğrisi şeklindeki ilişkinin geçerli olduğu kısacası finansal Kuznets eğrisi hipotezinin mevcut olduğu ülkelerin Bangladeş, Şili, Kolombiya ve Endonezya olduğu görülmektedir. Buna karşın, finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında U-şeklinde ilişkinin Arjantin, Filipinler, Rusya, Türkiye ve Ukrayna için geçerli olduğu bulgularına ulaşılmıştır.

4.6. PANEL NEDENSELLİK TESTİ SONUÇLARI

Ampirik modelde kullanılan bağımsız değişkenlerini bağımlı değişken üzerindeki etkilerine işaret eden katsayı tahminleri, değişkenler arasındaki korelasyon ilişkilerini ifade etmekte buna karşın aralarındaki nedensellik ilişkileri hakkında tam bilgi verememektedir. Bu nedenle değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin geçerliliği ve ilişkilerin yönü, Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi aracılığıyla incelenmiş ve elde edilen bulgular Tablo 4.4'de verilmiştir.

Panel nedensellik testi sonuçları incelendiğinde, reel GSYH ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişim ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişimin karesi ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişki-

sinin geçerli olduğu; demokrasi endeksi ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişim ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; beşeri sermaye ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; beşeri sermaye ile finansal gelişim arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu ve beşeri sermaye ile demokrasi düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu görülmektedir.

Tablo 4.4. DH Panel Nedensellik Testi Sonuçları

Boş Hipotez	W-ist.	Zbar-ist.	Olasılık
GDP \rightarrow GINI	7.323	9.354	0.000
GINI \rightarrow GDP	3.529	2.336	0.020
FD \rightarrow GINI	4.702	4.507	0.000
GINI \rightarrow FD	4.050	3.299	0.001
FD ² \rightarrow GINI	4.726	4.551	0.000
GINI \rightarrow FD ²	4.064	3.325	0.001
DEM \rightarrow GINI	4.961	4.986	0.000
GINI \rightarrow DEM	4.293	3.750	0.000
HC \rightarrow GINI	5.695	6.344	0.000
GINI \rightarrow HC	1.936	-0.612	0.540
FD \rightarrow GDP	4.612	4.339	0.000
GDP \rightarrow FD	17.982	29.078	0.000
FD ² \rightarrow GDP	4.520	4.169	0.000
GDP \rightarrow FD ²	18.454	29.951	0.000
DEM \rightarrow GDP	3.446	2.182	0.029
GDP \rightarrow DEM	2.180	-0.161	0.872
HC \rightarrow GDP	7.018	8.791	0.000
GDP \rightarrow HC	4.481	4.097	0.000
FD ² \rightarrow FD	4.693	4.489	0.000
FD \rightarrow FD ²	4.771	4.633	0.000
DEM \rightarrow FD	3.049	1.448	0.148
FD \rightarrow DEM	2.703	0.807	0.420

Boş Hipotez	W-ist.	Zbar-ist.	Olasılık
HC \rightarrow FD	6.713	8.227	0.000
FD \rightarrow HC	5.033	5.118	0.000
DEM \rightarrow FD ²	2.877	1.129	0.259
FD ² \rightarrow DEM	2.595	0.607	0.544
HC \rightarrow FD ²	6.644	8.099	0.000
FD ² \rightarrow HC	4.768	4.628	0.000
HC \rightarrow DEM	5.525	6.028	0.000
DEM \rightarrow HC	6.435	7.713	0.000

Not: $X \rightarrow Y$ ifadesi, “X’den Y’ye doğru homojen nedensellik ilişkisi geçerli değildir” şeklindeki boş hipotezi ifade etmektedir.

Ayrıca, beşeri sermaye birikiminden Gini katsayısına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin ve demokrasi düzeyinden GSYH’ya doğru tek yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Buna karşın, finansal gelişim ile demokrasi düzeyi arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi geçerli değildir.

Sonuç ve Değerlendirme

Son yıllarda, birçok ülkenin ekonomik büyüme stratejilerinde finans sisteminden sağlanan fonların hayati önem taşıması ve yaşanan ekonomik krizlerin büyük bir çoğunluğunun finans sektörü kaynaklı olarak ortaya çıkması, tüm dünyada ülke ekonomilerinin finans sektörüne bağımlı hale geldiğinin bir göstergesi olarak dikkat çekmektedir. Bu doğrultuda, ülkeler finansal kesimi denetim altında tutarak ve finansal kırılganlığı azaltarak, finans sektöründen maksimum verimi alabilmek amacıyla çeşitli reformlar uygulamaktadırlar. Finansal gelişimin piyasa kapitalizasyonunu uyararak ekonomilere katkı sağladığı ve kalkınma hedeflerine yönelik yatırımlar için gerekli fonların sağlanmasında önemli bir rol oynadığı görüşlerinden hareketle finansal gelişimin ülkelerin ekonomik büyüme performansları üzerindeki etkisi teorik ve ampirik çalışmalarla sıklıkla incelenmektedir. Buna karşın, finansal gelişim sonucunda artan çıktının farklı gelir düzeylerindeki kesimlerin refah seviyesi üzerindeki etkileri bir başka deyişle gelir dağılımı üzerindeki etkileri genellikle göz ardı edilmektedir.

Finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine yönelik olarak çeşitli hipotezler ortaya atılmış olsa da, söz konusu ilişkiye dair en güncel tartışmanın “Greenwood-Jovanovic hipotezi” olarak adlandırılan hipotez olduğu görülmektedir. Bu hipoteze göre, finansal gelişimin başlangıç aşamalarında finansal kaynakların yüksek maliyeti ve bilgi asimetrisi nedeniyle bu gelişimden yüksek gelirli kesimler daha fazla fayda sağlamakta dolayısıyla gelir eşitsizliği artmakta; finansal sistemin belirli bir olgunluk düzeyine ulaşmasıyla birlikte düşük gelirli kesim de kendi iş olanaklarını arttırıcı kredilere erişim imkanı bulmakta ve gelir eşitsizliği azalmaktadır. Söz konusu hipotez, Kuznets hipotezi ile ben-

zer şekilde, finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasındaki ilişkiyi ters U-şeklinde bir ilişki ile açıklaması nedeniyle iktisat literatüründe “finansal Kuznets hipotezi” olarak da adlandırılmaktadır. Buna karşın, finansal gelişimin gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin, finansal kesiminden sağlanan fonların ülkedeki beşeri sermaye birikimine katkı sağlamaması durumunda ya da güçlü bir finansal sisteme sahip olunmasına rağmen ülkedeki demokrasi düzeyinin düşük olması durumunda gelir dağılımı adaletinin olumsuz yönde etkilendiği yönünde hipotezlerin de mevcut olduğu bilinmektedir.

Bu doğrultuda çalışmada, 23 gelişen ekonomi için finansal Kuznets hipotezinin geçerliliğinin 1990-2013 dönemi için ve milli gelir, beşeri sermaye ve demokrasi düzeyi değişkenleri göz ardı edilmeden incelenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada, panel birim kök, panel eşbütünlük, panel uzun dönemli katsayı tahmincisi ve panel nedensellik testi gibi yöntemlerden faydalanılmıştır.

Çalışmada elde edilen bulgular panel bazında değerlendirildiğinde; reel milli gelirdeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı, demokrasi düzeyindeki azalışın gelir eşitsizliğini arttırdığı ve beşeri sermaye birikimindeki artışın da gelir eşitsizliğini azalttığı sonuçlarına ulaşılmaktadır. Ayrıca, finansal gelişimi ifade eden değişkenin katsayısının pozitif, finansal gelişimin karesinin katsayısının ise negatif olduğu görülmüştür. Bu bulgulara dayalı olarak, gelişen ekonomiler için finansal Kuznets eğrisi hipotezinin geçersiz olduğu, buna karşın finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında U-şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Elde edilen bulgular her ülke için ayrı ayrı değerlendirildiğinde, demokrasi düzeyindeki azalışın, Arjantin, Şili, Endonezya, Malezya, Pakistan, Filipinler, Romanya, Rusya ve Tayland için gelir eşitsizliğini arttırdığı; Brezilya, Şili, Endonezya, Malezya, Meksika, Filipinler, Rusya, Tayland, Türkiye ve Venezuela beşeri sermaye birikimindeki artışın gelir eşitsizliğini azalttığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Buna karşın, Arjantin, Bangladeş, Bulgaristan, Macaristan ve Ukrayna için beşeri sermaye birikimindeki artışın gelir dağılımını olumsuz yönde etkilediği yönünde bulgulara ulaşılmıştır. Elde edilen bulgular finansal Kuznets hipotezinin geçerliliği bakımından ülke bazında değerlendirildiğinde ise hipotezin Bangladeş, Şili, Kolombiya ve Endonezya için geçerli olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Arjantin, Filipinler, Rusya, Türkiye ve Ukrayna için ise finansal gelişim ile gelir eşitsizliği arasında U-şeklinde bir ilişkinin geçerli olduğu dolayısıyla finansal Kuznets hipotezinin geçerli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Son olarak, değişkenler arasındaki nedensellik ilişkilerinin incelenmesi amacıyla uygulanan panel nedensellik testi sonucunda: reel GSYH ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişim ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişimin karesi ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; demokrasi endeksi ile Gini katsayısı arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; finansal gelişim ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; beşeri sermaye ile reel GSYH arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu; beşeri sermaye ile finansal gelişim arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu ve beşeri sermaye ile demokrasi düzeyi arasında çift yönlü nedensellik ilişkisinin geçerli olduğu görülmektedir.

Bu doğrultuda gelişmekte olan ülkelerde, finans sektörünün sosyal kapsayıcılık ilkesine bağlı olarak toplumun tüm kesimlerine fayda sağlaması amacıyla düşük gelirli kesimlerin de kredi erişiminin kolaylaştırılması, finansal kesimden elde edilen fonların, eğitim ve sağlık gibi daha verimli yatırım alanlarına yönlendirilmesinin teşvik edilmesi ve söz konusu yatırımları gerçekleştirecek olan yatırımcılara belirli güvenceleri sağlayacak demokratik sistemin iyileştirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Abosedra, S., Shahbaz, M., ve Nawaz, K. (2016). Modeling causality between financial deepening and poverty reduction in Egypt. *Social Indicators Research*, 126(3), 955-969.
- Acar, İ. (2015). Türkiye’de Gelir Dağılımı. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 4(8).
- Acemoglu, D., Johnson, S. ve Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of economic growth*, 1, 385-472.
- Aktan, C. C. (2002). *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*. Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Aktan, C. C., ve Vural, İ. Y. (2002). Gelir dağılımında adalet (siz) lik ve gelir eşit (siz) liği: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri. *Yoksullukla Mücadele Stratejileri içinde*,(ed.) C. Can Aktan, Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yay.
- Akyüz, Y. (1980). Sermaye Bölüşüm Büyüme. “Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları No: 453.” Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara
- Alkin, E. (1987). *Gelir ve Büyüme Teorisi*, Gür-Ay Matbaası, İstanbul, , s.119-200.
- Altınışık, İ. ve Peker, H. S. (2008). Eğitim ve gelir dağılımı eşitsizliği.
- Amir-ud-Din, R. ve Khan, R. E. A. (2017). Democracy, Income Inequality and Economic Growth Nexus: The Case of Pakistan. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 11(1), 205.
- Apergis, N., Dincer, O. ve Payne, J. E. (2014). Economic freedom and income inequality revisited: Evidence from a panel error correction model. *Contemporary Economic Policy*, 32(1), 67-75
- Arora, R. U. (2012). Finance and inequality: a study of Indian states. *Applied Economics*, 44(34), 4527-4538.
- Ataman, B. C. (1996). *Neo Keynesci Bölüşüm Teorisi: Ücret-Fiyat Sarmalı Ve Gelirler Politikası*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 51(01).

- Baiardi, D. ve Morana, C. (2015). Financial deepening and income distribution inequality in the euro area.
- Baiardi, D. ve Morana, C. (2016). The financial Kuznets curve: Evidence for the euro area. *Journal of Empirical Finance*, 39, 265-269.
- Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Data Panel*. England: John Wiley and Sons Ltd.
- Basher, S. A. ve Mohsin, M. (2004). PPP tests in cointegrated panels: evidence from Asian developing countries. *Applied Economics Letters*, 11(3), 163-166.
- Bergh, A., ve Nilsson, T. (2010). Do liberalization and globalization increase income inequality?. *European Journal of political economy*, 26(4), 488-505.
- Canavire Bacarreza, G. J. ve Rioja, F. K. (2009). Financial development and the distribution of income in Latin America and the Caribbean.
- Carter, J. R. (2007). An empirical note on economic freedom and income inequality. *Public Choice*, 130(1-2), 163-177.
- Champernowne, D. G. ve Cowell, F. A. (1998). *Economic inequality and income distribution*. Cambridge University Press.
- Çetin, M. ve Ecevit, E. (2010). Sağlık harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: OECD ülkeleri üzerine bir panel regresyon analizi.
- Çolak, Ö. F. (2007). İktisada giriş. Gazi Kitabevi.
- De Haan, J. ve Sturm, J. E. (2003). Does more democracy lead to greater economic freedom? New evidence for developing countries. *European Journal of Political Economy*, 19(3), 547-563.
- Dinler, Z. (1998). İktisada Giriş, 4. Baskı, Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları
- Doğan, C. ve Tek, M. (2007). Türkiye’de gelir dağılımının toplanma oranı yöntemiyle analizi. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Doğanoğlu, F. ve Gülcü, A. (2001). Gelir eşitsizliği ölçümünde kullanılan yöntemler. DPT, 2001. Devlet Planlama Teşkilatı, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Raporu
- Dumitrescu, E. I. ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450-1460.
- Durna, C. (2011) Gelir Dağılımı Adaletsizliğinin İnsan Haklarına Etkileri, Maltepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi
- Edgeworth, F. Y. (1904). The theory of distribution. *The Quarterly Journal of Economics*, 18(2), 159-219.
- Ertuğrul, M. (2008). Değer-Fiyat Ayrımı ve İşletme Değeri: Kuramsal Bir Bakış. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİ BF (3)*, 143-154.

- Galor, O. ve Zeira, J. (1993). Income distribution and macroeconomics. *The review of economic studies*, 60(1), 35-52.
- Gögül, P.K., (2012). Düşük Gelirli Bireylerin Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Sorununa Yönelik Kamu Politikası Algısı: Diyarbakır Örneği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi
- Greenwood, J. ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income. *Journal of political Economy*, 98(5, Part 1), 1076- 1107.
- Greenwood, J., ve Jovanovic, B. (1990). Financial development, growth, and the distribution of income (No. w3189). National Bureau of Economic Research
- Gregorio, J. D. ve Lee, J. W. (2002). Education and income inequality: new evidence from cross-country data. *Review of income and wealth*, 48(3), 395-416.
- Günaydin, D. ve Çetin, M. (2015). The Impact Of Economic Growth And Trade Openness On Income Inequality: An Empirical Analysis For Turkish Economy I. *IIB International Refereed Academic Social Sciences Journal*, 6(20), 58.
- Güvenek, B. ve Alptekin, V. (2010). Enerji tüketimi ve büyüme ilişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin bir panel veri analizi. *Enerji, Piyasa ve Düzenleme*, 1(2), 172-193.
- Hendel, I., Shapiro, J. ve Willen, P. (2005). Educational opportunity and income inequality. *Journal of Public Economics*, 89(5-6), 841-870.
- Im, K. S., Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 115(1), 53-74.
- Islam, M. R. (2018). Wealth Inequality, Democracy and Economic Freedom. *Journal of Comparative Economics*.
- Iyigun, M. F. ve Owen, A. L. (2004). Income inequality, financial development, and macroeconomic fluctuations. *The Economic Journal*, 114(495), 352-376.
- Jalil, A. ve Feridun, M. (2011). Long-run relationship between income inequality and financial development in China. *Journal of the Asia Pacific Economy*, 16(2), 202-214.
- Jauch, S. ve Watzka, S. (2016). Financial development and income inequality: a panel data approach. *Empirical Economics*, 51(1), 291-314.
- Kao, C. (1999). Spurious regression and residual-based tests for cointegration in panel data. *Journal of econometrics*, 90(1), 1-44.
- Karabulut, T. (2006). Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı Araştırmalarının Analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Dergisi*, 9(1-2), 21-36.
- Karakayalı, H. (2002). Makro Ekonomi. Emek Matbaası, Manisa.

- Karluk, R. (2002) Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişim Yapısal ve Sosyal Değişim, Gözden Geçirilmiş 7. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul.
- Kazgan, G. (1993). İktisadî düşünce, veya, Politik iktisadın evrimi. Remzi Kitabevi.
- Keller, K. R. (2010). How can education policy improve income distribution?: an empirical analysis of education stages and measures on income inequality. *The Journal of Developing Areas*, 43(2), 51-77.
- Knight, J. B. ve Sabot, R. H. (1983). Educational expansion and the Kuznets effect. *The American Economic Review*, 73(5), 1132-1136.
- Kotarski, K. (2015). Financial deepening and income inequality: Is there any financial Kuznets curve in China? The political economy analysis. *China Economic Journal*, 8(1), 18-39.
- Kök, R. ve Şimşek, N. (2006). Endüstri-içi dış ticaret, patentler ve uluslararası teknolojik yayılma. Türkiye Ekonomi Kurumu Uluslararası Ekonomi Konferansı, 11-13.
- Kuştepelı, Y. ve Halaç, U. (2004). Türkiye’de genel gelir dağılımının analizi ve iyileştirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(4), 143-160.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American economic review*, 1-28.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *The American economic review*, 1-28.
- Levin, A., Lin, C. F. ve Chu, C. S. J. (2002). Unit root tests in panel data: asymptotic and finite-sample properties. *Journal of econometrics*, 108(1), 1-24.
- Liang, Z. (2006). Financial development and income distribution: a system GMM panel analysis with application to urban China. *Journal of economic development*, 31(2), 1.
- Liu, G., Liu, Y. ve Zhang, C. (2017). Financial development, financial structure and income inequality in China. *The World Economy*, 40(9), 1890-1917.
- Loganathan, N. Exploring the Linkages between Financial Development and Income Inequality: Does Financial Kuznets Curve Exist in Kazakhstan? Mahmood, S. ve Noor, Z. M. (2014). Human Capital and Income Inequality in Developing Countries: New Evidence using the Gini Coefficient. *Journal of Entrepreneurship and Business*, 2(1), 40-48.
- Marks, K. (2004) Kapital Cilt:3 Çev: Alaattin Bilgi Eriş Yayınları
- Marks, K. (2013). Kapital. Cilt: 1. Çev: Mehmet Selik ve Nail Satlıgan. İstanbul: Yordam Kitap.

- Marx, K. (2011). Kapital, cilt 1, çev. Mehmet Sevik, Nail Satlıgan, İstanbul: Yordam Yayınları.
- Moosa, I. (2016). International Evidence on the Financial Kuznets Curve. *Economia Internazionale/International Economics*, 69(4), 365-378.
- Muhammad, S., Tiwari, A. ve Reza, S. J. (2012). Financial Development and Income Inequality: Is there any Financial Kuznets curve in Iran?.
- Muller, A. (2002). Education, income inequality, and mortality: a multiple regression analysis. *Bmj*, 324(7328), 23.
- Nikoloski, Z. (2010). Financial Sector Development and Income Inequality: Is there a Financial Kuznets Curve?.
- Nikoloski, Z. (2013). Financial sector development and inequality: is there a financial Kuznets curve?. *Journal of International Development*, 25(7), 897- 911.
- Nikoloski, Z. (2015). Democracy and income inequality: revisiting the long and short-term relationship. *Review of Economics and Institutions*, 6(2), 1-24.
- Özgüven, A. (2001). İktisadi düşünceler-doktrinler ve teoriler. Filiz Kitabevi.
- Öztürk, N. (2010). Klasik ve neoklasik iktisatta gelir bölüşümü. *Çalışma ve Toplum*, 1, 59-90.
- Pedroni, P. (1999). Critical values for cointegration tests in heterogeneous panels with multiple regressors. *Oxford Bulletin of Economics and statistics*, 61(S1), 653-670.
- Pedroni, P. (2001). Fully modified OLS for heterogeneous cointegrated panels. In *Nonstationary panels, panel cointegration, and dynamic panels* (pp. 93- 130). Emerald Group Publishing Limited.
- Petty, W. (1769). A treatise of taxes [and] contributions (Vol. 1, pp. 34-34). Brooke.
- Prokopenko, M. V. ve Holden, M. P. (2001). Financial development and poverty alleviation: issues and policy implications for developing and transition countries (No. 1-160). International Monetary Fund.
- Rajan, R. G., ve Zingales, L. (2003). The great reversals: the politics of financial development in the twentieth century. *Journal of Financial Economics*, 69(1), 5-50.
- Reuveny, R. ve Li, Q. (2003). Economic openness, democracy, and income inequality: an empirical analysis. *Comparative Political Studies*, 36(5), 575- 601.
- Rewilak, J. (2014). Financial development and poverty alleviation. Diss. University of Leicester, .

- Rivera-Batiz, F. L., ve Rivera-Batiz, L. A. (2002). Democracy, participation, and economic development: an introduction. *Review of Development Economics*, 6(2), 135-150.
- Rodríguez-Pose, A. ve Tselios, V. (2009). Education and income inequality in the regions of the European Union. *Journal of Regional Science*, 49(3), 411- 437.
- Satti, S. L., Mahalik, M. K., Bhattacharya, M., ve Shahbaz, M. (2015). Dynamics of Income Inequality, Finance and Trade in Kazakhstan: Empirical Evidence from a New Transition Economy with Policy Prescriptions.
- Savaş, V.F. (2007). "İktisadın Tarihi." Siyasal Kitabevi, Ankara
- Sen, A. ve Foster, J. E. (1973). On economic inequality. Oxford University Press.
- Shahbaz, M. vd. (2015). Financial development and income inequality: is there any financial Kuznets curve in Iran?. *Social Indicators Research*, 124(2), 357- 382.
- Shahbaz, M. ve Islam, F. (2011). Financial development and income inequality in Pakistan: an application of ARDL approach. *Journal of economic development*, 36(1), 35.
- Solt, F. (2016). The standardized world income inequality database. *Social science quarterly*, 97(5), 1267-1281.
- Spiegel, H. W. (1971). *The Growth of Economic Thought* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall Inc.
- Tanrıverdi, P. (2007). Gelir dağılımı ve vergilerin gelir dağılımı üzerine etkileri (Doctoral dissertation, Pamukkale Üniversitesi).
- Tiryaki, H.H., (2013) Teorik ve Ampirik Açından Gelir Dağılımı ve İşsizlik İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Çalışma, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Tribble, R. (1999). A restatement of the s-curve hypothesis. *Review of Development Economics*, 3(2):207–214.
- Tuncer, S. (1970). *Gelirin Yeniden Dağılımı, İktisadi Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul.*
- Tüik, 2017. Türkiye İstatistik Kurumu, http://www.tuik.gov.tr/MicroVeri/GYKA_2011/turkce/metaveri/tanim/gelirl-e-ilgili-kavramlar/index.html , Erişim Tarihi: 20.11.2017
- Türk, İ. (2003) Maliye Politikası, Ankara, Turhan Kitabevi Yayınları, s. 314.
- Ulutürk, S. ve Ersezer, D. (2005). "Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları ve Devletin Rolü." Maliye Araştırma Merkezi Konferansları: 47 87-105.
- Ulutürk, S. ve Ersezer, D. (2011). Gelir, Gelir Dağılımı Yaklaşımları Ve Devletin Rolü. 87-105

- Uysal, Y. (2007). Gelir Dağılımı Türleri Arasındaki İlişkiler Perspektifinde Türkiye’de Gelir Dağılımının Düzenlenmesine Yönelik Öneriler.
- Yang, Y. ve Greaney, T. M. (2017). Economic growth and income inequality in the Asia-Pacific region: A comparative study of China, Japan, South Korea, and the United States. *Journal of Asian Economics*, 48, 6-22.
- Yardımcıoğlu, F. (2013). Eğitim ve Sağlık İlişkisi: Panel Eşbütünleşme ve Panel Nedensellik Analizi. *AİBÜ-İİBF Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*.
- Yücel, D. (2011). “Gelir Dağılımı Teorileri ve Politikaları: Türkiye’de Gelir Dağılımı-Yoksulluk Sorunu.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, SBE), İstanbul .
- Zacher, M. W. ve Matthew, R. A. (1995). Liberal international theory: common threads, divergent strands. *Controversies in international relations theory: Realism and the neoliberal challenge*, 107, 107.
- Zhuang, J., Kanbur, R. ve Rhee, C. (2014). What drives Asia’s rising inequality? Inequality in Asia and the Pacific-Trends, Drivers, and Policy Implication, 37-57.

Finansal Gelişim, Demokrasi ve Beşeri Sermayenin Gelir Dağılımına Etkisi

Gamze Destek • Doç. Dr. Gökçen Sayar